

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálně pedagogických studií

Bakalářská práce

Bianka Hudcová

KOMPLEXNOST SLUŽEB PRO OSOBY BEZ DOMOVA

OLMOUC 2015

vedoucí práce: Mgr. Petra Tomalová

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a použila jsem pouze prameny uvedené v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 13. dubna 2015

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Petře Tomalové, za odborné vedení mé bakalářské práce a za poskytnutí cenných rad a připomínek k práci. Ráda bych také poděkovala své rodině a své kamarádce Tereze Klvaňové, která mi poskytla při psaní bakalářské práce velkou oporu a motivaci.

Obsah

Úvod	6
1 Terminologické vymezení	8
1.1 Komplexní služby	8
1.2 Osoba bez domova	8
1.3 Bezdomovectví	10
2 Příčiny a dělení bezdomovectví	12
2.1 Příčiny bezdomovectví	12
2.2 Základní typy bezdomovectví	13
2.3 Faktory a jejich dělení	17
3 Současná situace bezdomovectví	18
3.1 Nezaměstnanost	18
3.2 Adaptační mechanismy	20
3.3 Pohled veřejnosti na osoby bez domova	21
3.4 Bezdomovectví – ženy vs. muži	22
4 Komplexnost služeb pro osoby bez domova	24
4.1 Resorty a jejich působnost v kontextu bezdomovectví	24
4.2 Systém sociálních služeb pro osoby bez domova	25
4.2.1 Odborné sociální poradenství	26
4.2.2 Terénní služby	28
4.2.3 Nízkoprahová denní centra	29
4.2.4 Noclehárny	30
4.2.5 Azylové domy	30
4.2.6 Domy na půl cesty	31
4.2.7 Krizová pomoc	32
4.2.8 Sociální rehabilitace	33

4.2.9	Nestátní neziskové organizace.....	34
4.3	Služby pro osoby bez domova poskytované Úřadem práce ČR.....	34
4.4	Zdravotnictví a osoby bez domova.....	38
5	Specifikace výzkumného šetření.....	41
5.1	Cíl výzkumného šetření.....	41
5.2	Výzkumné otázky.....	41
6	Způsob sběru dat.....	42
7	Prezentace výsledků výzkumného šetření.....	44
8	Diskuze.....	57
8.1	Výsledky výzkumného šetření.....	57
8.2	Subjektivní pohled autorky.....	59
	Závěr.....	61

Úvod

Bezdomovectví je považováno za celospolečenský problém. Jedná se o velmi radikální formu sociálního vyloučení. Počet osob bez domova v České republice neustále stoupá a společnost má v některých případech problém si přiznat, že fenomén bezdomovectví je záležitostí celé společnosti, nikoliv jen jednotlivce. Bezdomovectví vzniká kumulací negativních příčin a jevů, a proto si jeho řešení vyžaduje komplexní přístup. Smyslem této bakalářské práce je přiblížit společnosti fenomén bezdomovectví, jeho příčiny, základní typy, formy, současnou situaci bezdomovectví a komplexní služby, které mohou osoby bez domova využívat v rámci jednotlivých resortů.

Autorka doufá, že přispěje k rozšíření vědomostí čtenářů o této problematice, zároveň si však uvědomuje, že tak rozsáhlé téma jako je bezdomovectví není možné obsáhnout v jedné bakalářské práci. Autorka se převážně zaměřuje na podle ní nejdůležitější síť služeb pro osoby bez domova.

V praktické části této bakalářské práce autorka porovnává služby poskytované osobám bez domova ve městě Znojmě a ve městě Olomouci. Cílem praktické části je zjistit, jaké možnosti využití služeb mají osoby bez domova v daných lokalitách a zda je síť služeb pro osoby bez domova v těchto městech vzhledem k počtu osob bez domova na daném území dostatečná.

A) TEORETICKÁ ČÁST:

Teoretická část je členěna do čtyř kapitol. V první kapitole se věnujeme terminologickému vymezení některých pojmů, které jsou v bakalářské práci užívány. Jedná se především o tato pojmy: komplexní služby, osoba bez domova a bezdomovectví.

V druhé kapitole se budeme zabývat příčinami bezdomovectví, jeho dělením a faktory. Příčiny bezdomovectví jsou velmi různorodé a kumulují se na sebe. Téměř nikdy nedochází k tomu, že by bezdomovectví mělo jen jednu příčinu.

Současné situaci bezdomovectví se věnujeme ve třetí kapitole, která se zaměřuje na problematiku nezaměstnanosti nebo na adaptační mechanismy, pomocí kterých se osoby bez domova přizpůsobují životu na ulici. Opomíjen nezůstává ani pohled společnosti na bezdomovectví či rozdíl mezi muži a ženami pobývajících na ulici.

Čtvrtá kapitole je nejrozsáhlejší kapitolou bakalářské práce. Zabývá se komplexností služeb pro osoby bez domova. Jsou zde vymezeny jednotlivé resorty a jejich působnost v kontextu bezdomovectví, systém sociálních služeb pro osoby bez domova, služby pro osoby bez domova poskytované Úřadem práce České republiky nebo oblast vztahu zdravotnictví a osob bez domova.

1 Terminologické vymezení

Před prostudováním této bakalářské práce je nutno si nejprve vymežit alespoň nejzákladnější pojmy, které budou pro porozumění bakalářské práce zcela zásadní a nezbytné.

1.1 Komplexní služby

Krejčířová a Treznerová (2011) uvádí že, komplexní služby jsou služby, na kterých participuje více resortů (např. resort ministerstva zdravotnictví, resort ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, resort ministerstva vnitra, resort ministerstva spravedlnosti, resort ministerstva práce a sociálních věcí a další).

„Komplexní služby v České republice jsou chápány jako otevřený a dynamický systém podpůrných opatření, do kterého vstupuje řada legislativních podmínek, jimiž stát reguluje poskytování svých služeb ve všech resortech, které mu přísluší... Komplexní služby jsou dále rozvíjeny prostřednictvím celé řady zařízení a institucí, a to jak řízených státem, tak i těch, které patří do tzv. neziskového sektoru“ (Ludíková, Finková, Stejskalová, 2013, s. 95)

Komplexnost služeb je velmi důležitá k tomu, aby uživatel služby dostal všestrannou, odbornou pomoc, podporu nebo vedení, které mu pomůže řešit jeho problémovou životní situaci.

Pojem **služba** bývá vymezen dvěma obsahy: „1. místo, úřad, 2. pomoc, přispění, úsluha“ (Pala & Všianský 2000, s. 332 in Krejčířová, Treznerová, 2011, s. 5)

1.2 Osoba bez domova

„Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo, který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech, či v neadekvátních anebo nejistých bytových podmínkách.“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 10)

Marek a kolektiv (2012) ve své publikaci Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb uvádí, že za **osobu bez domova** lze považovat osobu, jejíž situace je chápána jako důsledek komplexního sociálního selhání.

Tamtéž můžeme najít vymezení termínu „*Bezdomovec*“. Tento termín můžeme dělit na dvě slova, a to doma a bez. V anglickém jazyce se jedná o termín „*homeless*“ (domov, vlast, bez), v německém jazyce jde o označení „*Obdachlose*“ (přístřeší, ztráta), ve francouzském jazyce „*sans-patrie*“ (bez, vlast), v italštině „*apolite*“ (bez státní příslušnosti) a v portugalské „*desabrigado*“ (bez přístřeší).

„Slovo bezdomovec je označení pro heterogenní populační skupinu zahrnující viditelné bezdomovce, tj. osoby, které spí venku, tzv. rooflessness, osoby, které v důsledku nemožnosti zajistit si jiné bydlení žijí v ubytovacích kapacitách pro bezdomovce, tzv. houselessness, ale také osoby, jejichž bydlení je nejisté, tzv. people living in inadequate accomodation. Jako bezdomovci jsou označováni také ti, kteří obývají karavany nebo obytné lodě.“ (Edgar, Doherty, Meert 2002, str. 13 in Barták, 2011, s. 31)

Průdková a Novotný (2008) tvrdí, že označení „**Bezdomovec**“ se i přesto, že nemá pejorativní význam, stal synonymem „zanedbaného, zapáchajícího, obtěžujícího a špinavého člověka“. Tento termín postupně prošel důležitou proměnou, původně šlo o označení člověka bez domovského práva nebo bez státního občanství.

Ve sborníku z konference „Jak se žije na ulici – zjevné bezdomovectví, která proběhla v roce 2010 v Olomouci, tvrdí Haasová, že stále chybí všeobecně uznávaná definice pojmu bezdomovec. (2010)

„Bezdomovec může být osobou bez trvalého bydliště nebo je tzv. osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Takový člověk obvykle nemá ani zaměstnání a rodinu, resp. Jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svou funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji. Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání, spojeného se ztrátou komplexu běžných rolí.“ (Vágnerová, 1999, s. 400)

Je velmi důležité, abychom si také vymezili pojem „**Domov**“. Podle Marka a kol. (2012) má pojem „domov“ mnohem větší význam než pojem „přístřeší“. Domov zahrnuje sociální zázemí, tedy rodinu a místo, kam se lze vždy vrátit a uchýlit se.

Průdková a Novotný (2008) vymezují „**Domov**“ jako místo, kde je člověk obklopen láskou a péčí, kde se učí společenskému životu, přijímá určité hodnoty, místo kam se člověk může vždy vrátit, kde ho přijmou, kde má pocit bezpečí a jistoty a soukromí.

1.3 Bezdomovectví

„Chronické bezdomovectví lze chápat jako syndrom komplexního sociálního selhání, které se projevuje neschopností akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky. Obvykle je spojeno s mnoha dílčími problémy, které jsou podmíněny interakcí znevýhodňujících dispozic a nepříznivé životní zkušenosti, resp. kumulací subjektivně těžko zvládnutelných zátěží.“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013, s. 9)

V publikaci od Průdkové a Novotného (2008) s názvem Bezdomovectví se můžeme dočíst že, jde v podstatě společenský jev, kterému předcházejí takové procesy chování a jednání, které vedou ke ztrátě zázemí, životních jistot a také často k vyloučení ze společnosti. Zasahuje všechny oblasti života jedince. Typická je absence přijatelného bydlení, odchylka jedince od normy, sociální selhání apod.

„Bezdomovství, tedy škálu sociálních situací, kdy se jedinci ocitají bez střechy nad hlavou, můžeme vidět jako nerealizované základní lidské potřeby určité, byť rozsahem omezené části obyvatelstva, která je řešitelná prostřednictvím působení existujících veřejných institucí. Bezdomovství můžeme chápat také jako rozpor mezi současným stavem (žijí mezi námi lidé bez domova) a potenciálně možným a normativně ceněným stavem (mezi námi nežijí lidé bez domova, jsme schopni bezdomovství předcházet).“ (Barták, 2011, s. 25)

Bezdomovectví může být u některých skupin obyvatelstva výsledkem kulturního a národního příslušenství k nějaké skupině. Tyto osoby si dobrovolně volí nomádský způsob života a hlásí se tak k tradicím národa. V tomto případě není bezdomovectví důsledkem sociálního selhání. Jde například o skupiny romské národnosti, původní indiánské obyvatele a australské Aborigince. (Marek a kol., 2012)

„Bezdomovství není věcí individuálního výběru...Sociologové vědí, že bezdomovský fenomén je část sociálního procesu, důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil, vedoucích až k sociálním strukturám (trh práce, trh s byty, sociální zabezpečení jako státní opatření, vzdělání a výchova, rodinné struktury).“ (Hradecká, 1996, s. 34)

Dle Bartáka (2011) lze bezdomovství pokládat za sociální problém, protože jde o narušení společenských norem i o narušení hodnot. Bydlení je velmi důležitou hodnotou a jednou ze základních lidských potřeb, bez které nemohou uspokojeny další potřeby.

Organizace spojených národů rozděluje osoby bez domova (bezdomovectví) do dvou poměrně rozsáhlých skupin:

A) **Primární bezdomovectví** – stav bez střechy nad hlavou, osoby žijící na ulici bez přístřešku, který by spadal do kategorie obydlí

B) **Sekundární bezdomovectví** – osoby bez stálého místa bydliště, často mění druh (způsob) bydlení, patří sem také osoby, které žijí v soukromém obydlí, ale při sčítání lidu uvádějí, že jsou bez trvalého bydliště (adresy). (Homelessness Australia, 2012 [online])

Ve sborníku z konference „Bezdomovectví v kontextu kriminality“, která byla pořádána Charitou Olomouc u příležitosti 11. ročníku „Dnů o bezdomovectví“ a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc (2013) se můžeme dočíst že, bezdomovectví je považováno za poslední, konečnou fázi sociální exkluze, dochází k postupné ztrátě schopnosti zajistit si základní životní potřeby.

2 Příčiny a dělení bezdomovectví

Fenomén bezdomovectví je vždy výsledkem kombinací různých příčin a faktorů. V praxi se můžeme velmi často setkat s tím, že osobám bez přístřeší jsou prisuzovány nejrůznější negativní vlastnosti a předsudky a to téměř vždy bez znalosti okolností a příčin, které jedince na ulici přivedly. Proto je velmi důležité, abychom se v situacích, kdy se setkáváme s důsledky nebo projevy fenoménu bezdomovectví, zaměřili také na jeho příčiny.

2.1 Příčiny bezdomovectví

„Znalost příčin bezdomovectví je základním předpokladem všech snah o řešení tohoto problému, protože samotné odstraňování následků bezdomovectví je značně neefektivní. Komplikací je zde skutečnost, že ne vždy lze spolehlivě rozlišit, co je příčinou a co následkem bezdomovectví.“ (Průdková a Novotný, 2008, s. 15)

Podle Marka a kol. (2012) lze dělit příčiny bezdomovectví na:

A) příčiny primární - otázka prevence – proč, z jakého důvodu se lidé ocitají na ulici. Jde o sociální úpadek osobnosti, tato situace by měla být řešena v rámci prevence.

B) sekundární - otázka ambulantních služeb – proč a z jakého důvodu lidé na ulici setrvávají. Jde převážně o psychický úpadek osobnosti, chybí motivace ke změně, převažuje snaha řešit pouze primární příčiny, jedinec si odmítá připustit sekundární příčiny, teprve až si je připustí, uvědomí si, že opětovné začlenění do společnosti není nemožné.

C) terciární příčiny - otázka sociální práce - proč se tyto osoby na ulici opětovně vracejí. Osoba bez přístřeší nemůže nalézt své místo ve společnosti, kam se chce opětovně začlenit, hrozí zde recidiva.

Hradecká (1996) tvrdí že, příčiny bezdomovectví se kvalitativně liší u žen a mužů. Uvedeme si tyto rozdíly následovně:

a) Příčiny u mužů – většinou převládají faktory materiální (ztráta zaměstnání, bytu, nízký nebo nedostatečný příjem) a osobní (osamělost, stáří, nemoc, závislosti), méně se jedná o faktory institucionální a vztahové, charakter bezdomovectví je více veřejný.

b) Příčiny u žen – většinou převládají faktory vztahové (problémy v partnerských vztazích někdy spojené s násilím), spíše se jedná o skryté bezdomovectví.

c) Příčiny u dětí a mladistvých – často se jedná o faktory institucionální (kojenecký ústav, dětský domov, výchovný ústav), násilí v rodině, týrání dítěte, neúplná rodina, psychická deprivace, gamblerství, zneužívání návykových látek, vliv médií apod.

Fenomén bezdomovectví bývá velmi často výsledkem souhry mnoha strukturálních a individuálních příčin. Jak tvrdí Fitzpatrick et al. in Barták (2011), mezi **strukturální příčiny** bezdomovectví můžeme řadit například chudobu, změny v oblasti rodinného života, nedostupnost sociálního zabezpečení, situaci na trhu práce apod. Za **individuální příčiny** lze považovat situace spojené s výše uvedenými (strukturálními) příčinami, ve kterých není jedinec schopen správně zareagovat a dochází tak k osobnímu selhání jedince.

Příčiny bezdomovectví jsou různé, například Vágnerová, Csémy a Marek (2013) popisují příčiny bezdomovectví u mladých lidí. Tvrdí, že velmi často nejde o změnu vyvolanou jednou událostí, ale o důsledek dlouhodobé kumulace nežádoucích, negativních vlivů, je to například nežádoucí genetická dispozice, zhoršená schopnost vyrovnávat se se zátěžovými situacemi, neuspokojivé rodinné prostředí, negativní vztahy s rodiči, problémy v chování, problémy s hledáním práce, touha po nezávislosti, hledání nových zkušeností, hledání svých hranic, experimentování s návykovými látkami, rizikový způsob života, prostituce a další.

Dle Marka a kol. (2012) může být příčinou bezdomovectví také velká pracovní migrace například slovenských dělníků do ČR. Tito dělníci přijíždějí ve velkých skupinách do ČR za účelem hledání zaměstnání. Často se však stává, že zaměstnání nenajdou a stydí se vrátit zpět na Slovensko ke své rodině a tak přespávají u známých, po ubytovnách, často vybírají popelnice.

2.2 Základní typy bezdomovectví

Typologií bezdomovectví a osob bez domova se zabývá mnoho známých i méně známých autorů. Patří mezi ně například Průdková, Novotný, Hradecký, Hradecká, Barták, Matoušek, Marek, Hotovcová, Strnad a další. Není však lehké tento společenský problém jednoznačně vymezit, a proto se jednotlivé typologie mohou od sebe nepatrně lišit. V následujících odstavcích bude popsáno několik variant těchto typologií.

Osoby bez domova nejsou jen lidé, kteří nemají střechu nad hlavou, ale jsou to především lidé, kteří se nacházejí ve většině případů na okraji společnosti. Jsou společností zavržováni a odmítáni. Následkem této společenské exkluze mohou osoby bez domova propadat beznaději, depresím, alkoholismu a jiným závislostem, žebrotě a často se mohou uchýlovat až ke kriminalitě. Osoby bez domova můžeme dělit do několika skupin. Jedním

z autorů, který tyto skupiny velmi detailně popisuje, je Hradecká (1996), která ve své publikaci uvádí více druhů klasifikací osob bez domova. Zde je uveden alespoň drobný výčet těchto klasifikací:

- a) osoby žijící na ulici, které nejsou schopny utvářet osobní vztahy k druhým lidem
- b) osoby žijící na ulici, které mají somatické nebo psychosomatické choroby
- c) alkoholici
- d) uživatelé nealkoholových drog a osoby trpící gamblerským
- e) osoby společensky nebo mentálně neadaptabilní, kteří se často při řešení své zátěžové situace zhroutní
- f) osoby v depresivním stavu, osoby ve stavu sklíčenosti, úzkosti, hledající pomoc a radu.
- g) osoby bez zaměstnání, bez trvalého bydliště, osoby přicházející z výkonu trestu
- h) osamělé ženy s dětmi (děti ulice), gravidní ženy

Tamtéž jmenovaná autorka shrnula životní příběhy a životní situace osob bez domova do tří následujících kategorií.

A) Zjevné bezdomovectví → Jde o jedince žijící na ulici (často přebývající na veřejných místech- nádraží, parky, náměstí – vzbuzují odmítavý, negativní postoj společnosti), které můžeme poznat na první pohled a to podle zanedbaného zevnějšku, znečištěného popřípadě roztrhaného oděvu, zápachu a podle chování (přebírání odpadkových košů, kontejnerů, sbírání nedopalků cigaret, sklony k submisivnímu žebřání apod.). Často se setkáváme s tím, že tento typ osob u sebe neustále nosí nějaké zavazadla, ve kterých si schraňují veškerý svůj majetek, často využívají sociálních služeb, kterými jsou noclehárny, azylové domy.

B) Skryté bezdomovectví → Jde o osoby, které si zakládají na svém vzhledu, nosí čisté dobře padnoucí šaty, opovrhují zjevnými bezdomovci, neobracejí se na poskytovatele sociálních ani charitativních služeb, nezůstávají dlouho na jednom místě, často bydlí u přátel, ve squatech, v domech, které jsou určeny k demolici, ve sklepech, v kontejnerech, na vrakovištích, ve stanech apod.

C) **Potencionální bezdomovectví** → Většinou jsou to lidé, kteří mají střechu nad hlavou a chodí do práce. Jejich bydlení je ale nestabilní a nejisté (mohou se každým dnem ocitnout na ulici). Do této skupiny mohou spadat i mladí lidé, kteří opouštějí ústavní nebo ochrannou výchovu a nemají vlastní domov, nejsou připraveni na samostatný život, chybí jim vzdělání, nemají materiální zajištění, nejsou schopni pracovat, protože nemají utvořeny pracovní návyky, často se stanou součástí nějaké negativní skupiny. Dále jsou to také osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, lidé z terapeutických komunit nebo psychiatrických nemocnic, kteří se nemají kam vrátit, nemají prakticky žádné rodinné zázemí, jsou často bez dokladů, bez finančního zajištění, nemají doklady k evidenci na UP, nemají nárok na sociální dávky. Do této skupiny mohou spadat také skupiny osob, u kterých se může zdát, že mají banálnější problémy, jsou to například osoby žijící v podnájmu, rozvedení, osoby dlouhodobě nezaměstnané, osoby žijící rizikovým způsobem života (návykové látky, gambling) a další. Počet těchto osob neustále vzrůstá.

Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci FEANTSA začala v roce 2005 užívat definice ETHOS (Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR). FEANTSA vytvořila tuto definici ve spolupráci s Evropskou observatoří. Specifičnost této definice je právě v tom, že je otevřená a lze ji tedy podle nově získaných poznatků z této oblasti měnit (každoroční revize). ETHOS klasifikuje osoby bez domova podle způsobu bydlení následovně:

A) **osoby bez přístřeší** (rooflessness) → jedná se o osoby, kteří přežívají na ulici, bez jakéhokoliv druhu přístřeší, spadá sem tedy kategorie zjevných bezdomovců,

B) **osoby bez bydlení/bytu** (houselessness) → tyto osoby mají kde spát, využívají většinou sociálních nebo zdravotnických služeb, kde mohou být jen dočasně,

C) **osoby žijící v nejistém bydlení** (living in insecure housing) → osoby ohrožení ztrátou bydlení, jejich ubytování je nejisté, žijí v nájmu, hrozí jim vystěhování, absence vlastního bydlení,

D) **osoby žijící v nepřiměřeném, nevyhovujícím bydlení** (living in inadequate housing) → jedná se o osoby, které bydlí v karavanech, ve squatech, tyto prostory jsou nevyhovující hlavně z důvodu přelidnění – nevhodné hygienické podmínky. (FEANTSA, 2011 [online])

Při porovnání klasifikace osob bez domova podle Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci FEANTSA a klasifikace osob bez domova podle Hradecké si můžeme povšimnout, že se tyto dvě klasifikace v mnohém shodují, například osoby bez přístřeší podle klasifikace FEANTSA- ETHOS odpovídá klasifikaci zjevného bezdomovectví od Hradecké, stejně tak klasifikace osob bez bydlení/bytu odpovídá klasifikaci skrytého bezdomovectví a klasifikace osob žijících v nejistém bydlení se podobá klasifikaci potenciálního bezdomovectví.

Ve sborníku z konference „Jak se žije na ulici- zjevné bezdomovectví“, která byla pořádána 30. listopadu 2010 v Olomouci pod záštitou Mons. Jana Graubnera, olomouckého arcibiskupa a MUDr. Jitky Chalankové, poslankyně PSP ČR, popisuje Haasová (2010), sociální pracovnice ADM z Charity Olomouc, další možné typy osob bez domova. Dělí tyto osoby do tří skupin podle míry vyloučení, podle jejího názoru nejsou všichni bezdomovci stejně exkludováni.

A) **První skupinu** tvoří osoby bez domova (např. zjevní bezdomovci), kteří byli vyloučeni ze společnosti nedobrovolně, vlivem kumulace různých mechanismů. Ztratili vše, čím byli spojeni se společností (rodina, zaměstnání, finance, veškeré sociální kontakty, trvalé bydliště, doklady) → sociální, kulturní i materiální izolace → těmto osobám byl společností přidělen status bezdomovce. Právě první skupinu nejvíce ovlivňuje délka pobytu na ulici, vztah společnosti k bezdomovectví apod.

B) **Do druhé skupiny** řadí Haasová osoby bez domova, které nepřerušili veškeré vztahy se společností (občasné schůzky s rodinou, příležitostná práce, přechodné bydlení v Azylovém domě či ubytovnách, občasná lékařská péče, splácí dluhy) a lze je považovat spíše za osoby ohrožené sociální exkluzí.

C) **Třetí skupinu** tvoří osoby bez domova, které sice využívají síť sociálních služeb (např. Azylový dům), ale nelze je zařadit do skupiny sociálně vyloučených, nezískají status bezdomovce, jsou to osoby v přechodné krizové situaci (krátkodobá ztráta bydlení nebo zaměstnání). Po překonání této krize se vracejí bez větších obtíží zpět do majoritní společnosti, nelze však hovořit o inkluzi, protože k exkluzi v podstatě nedošlo.

2.3 Faktory a jejich dělení

„Spirála vyloučenosti je proces, který souvisí s nezaměstnaností a nízkými příjmy, ztrátou bydlení, nerovnostmi mezi muži a ženami, nevyvážeností rodinného života, nízkým vzděláním a nekvalifikovaností, malými příležitostmi, jichž se lidem dostává, se zdravotní péčí, zabezpečením ve stáří, s občanstvím a dalšími jevy.“ (Hradecká, 1996, s. 43)

Proces vyloučení některých osob ze společnosti je vždy určen více faktory. V této podkapitole se budeme některým faktorům bezdomovectví věnovat.

O faktorech, které vyvolávají bezdomovectví, píše ve své knize „Bezdomovství- extrémní vyloučení“ Hradecká (1996). Hradecká dělí faktory na **subjektivní** a **objektivní**. Podle autorky tyto faktory ovlivňují fenomén bezdomovectví v různých kombinacích a obměnách.

→ **Faktory objektivní** - Jsou ovlivněny sociálním zákonodárstvím, sociální politikou státu apod. Mohou mít vliv například na respektování zásady rovných příležitostí, na dodržování lidských práv, na boj s vyloučením nebo s nezaměstnaností, na zabezpečení ve stáří a v nemoci. Působí též na legislativu (sociální zákonodárství), na kriminalitu, na problémy menšin atd.

→ **Faktory subjektivní** - Jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich rysy, osobnostmi, charakterem, věkem, temperamentem apod. Tyto faktory můžeme uspořádat do čtyř kategorií:

- **Materiální faktory**- můžeme sem zařadit ztrátu zaměstnání a následnou dlouhodobou nezaměstnanost, nejisté bydlení popřípadě ztrátu bydlení, zadluženost, nedostatečný rozpočet a další.

- **Vztahové faktory**- zde můžeme například uvést rozpad nebo rozdělení rodiny, manželské či rodinné problémy, násilí v rodině, rozvod manželů, sexuální zneužívání nebo znásilnění.

- **Osobní faktory**- spadá sem například tělesná či duševní porucha, alkoholismus a jiné závislosti, mentální retardace, hráčství, osamělost nebo nesamostatnost.

- **Institucionální faktory**- jde o propuštění z vězení, opuštění dětského domova apod.

3 Současná situace bezdomovectví

Počet osob bez domova a stejně tak i jejich nezaměstnanost neustále roste. Někteří lidé se snaží tuto problematiku spíše přehlížet než ji řešit. Velmi často se můžeme setkat s negativním názorem populace na bezdomovectví. Většina společnosti zastává názor, že si daní jedinci mohou za svoji situaci sami a odmítá jim poskytnout jakoukoliv pomoc a podporu. Bezdomovectví je však problémem celé společnosti, v žádném případě se nedotýká jen několika tisícovek jedinců. V následujících podkapitolách se můžeme problematice bezdomovectví alespoň částečně přiblížit.

3.1 Nezaměstnanost

Za dřívějšího režimu bylo povinností pracovat, ten kdo nepracoval, byl odsouzen za trestný čin příživnictví. V dnešní době je již problematika nezaměstnanosti společností více tolerována, problém však nastává, když se jedná o dlouhodobou nezaměstnanost. Ztráta zaměstnání bývá jednou z nejčastějších příčin bezdomovectví. Marek a kol. ve své publikaci „Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb“ (2012) píše, že samy osoby bez domova považují právě získání zaměstnání za první krok k návratu k původnímu způsobu života ve společnosti. Často bývá kladeno rovnítko mezi přespáváním na ulici a nezaměstnaností. Hlavní problém je však v tom, že si osoby bez domova často nedokážou práci udržet. Stává se, že osoby bez domova sice chtějí „zdánlivě“ pracovat, ale vyhledávají si nejrůznější důvody a záminky pro to, aby do práce nemuseli. Hledání zaměstnání bývá velmi často součástí rozhovoru mezi touto klientelou a sociálními pracovníky. Jde o jakýsi obranný mechanismus, kdy osoba bez domova svádí svou současnou situaci na to, že je nezaměstnaná a nechce si připustit závažnější problémy.

Podle Mareše (2002) je jedním z problému také to, že někteří bezdomovci nejsou evidováni na úřadu práce, často vykonávají tzv. sezónní práce, dochází tak k opakované ztrátě zaměstnání a propadu do tzv. sekundárního trhu práce (bez kariérního postupu), dostávají jen základní plat, který jim většinou neumožňuje udržet si trvalé bydlení.

Hradecká (1996) tvrdí, že osoba bez domova se může zaregistrovat jen u úřadu práce, který přísluší této osobě podle trvalého bydliště. Uchazeč o zaměstnání musí splnit ještě další podmínky, které však tyto osoby většinou nesplňují. Stává se tak, že právě osoby bez domova často pracují tzv. na černo nebo přijímají příležitostné práce. Dochází také k tomu, že osoby bez domova bývají závislé na svém zaměstnavateli. Tato situace se někdy může podobat nevolnictví, osoba bez domova pracuje jen za stravu případně ubytování s příslibem

budoucího příjmu. Pokud osoba bez domova nesplňuje podmínky k registraci na úřadu práce, ztrácí všechny možnosti, které jí mohl úřad práce nabídnout, to znamená, že nemá právo na podporu v nezaměstnanosti, nemá nárok na rekvalifikační kurzy, nesmí vykonávat veřejně prospěšné práce a nesmí nastoupit na společensky účelné pracovní místo a další.

V zákoníku práce č. 262/2006 Sb., v platném znění, konkrétně v § 16 se píše, že: *„Zaměstnavatelé jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci a o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, o odbornou přípravu a o příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání. V pracovněprávních vztazích je **zakázána** jakákoliv **diskriminace**. Pojmy přímá diskriminace, nepřímá diskriminace, obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci a případy, kdy je rozdílné zacházení přípustné, upravuje antidiskriminační zákon.“*

I když je jakákoli forma diskriminace zakázána, jisté diskriminační tendence se na otevřeném trhu práce přece jen objevují. Barták (2011) mezi tyto diskriminační tendence řadí například věk nad 50 let, záznam v trestním rejstříku, nižší dosažené vzdělání, zdravotní postižení nebo oslabení (osoby se změněnou pracovní schopností), problematika souladu pracovního a rodinného života u žen (péče o děti) apod.

Důsledkem ztráty zaměstnání může podle Vágnerové (2008) být zhoršené sebehodnocení, snížené sebevědomí, pocit zbytečnosti, beznaděj, pocity méněcennosti apod. Může také dojít ke změně hodnotového žebříčku, k narušení obvyklého denního programu, ke ztrátě motivace cokoli dělat, ke ztrátě smyslu života, postupně může také docházet k úpadku pracovních návyků. Jedinec, který přišel o práci, ztrácí často i svoji sociální roli, zhoršuje se jeho ekonomická situace. Ztráta zaměstnání má samozřejmě vliv i na psychickou a somatickou stránku jedince. Čím déle nezaměstnanost trvá, tím horší jsou její důsledky (deprese, úzkost, napětí, strach, emoční labilita, pocit ponížení, neschopnost plánovat, horší struktura času, syndrom naučené bezmocnosti, často horší hygienické návyky, někdy i sociálně nežádoucí chování – alkoholismus, drogy, kriminalita).

3.2 Adaptační mechanismy

Každý jedinec, který se dostane na ulici v důsledku ztráty bydlení, zaměstnání, sociálních kontaktů, rodiny apod., snáší tuto vzniklou situaci jinak. Nepochybně bývá ztráta domova spojena s velkou zátěží, která je způsobená doprovodným stresem. Marek a kol. (2012) uvádí dvě strategie, které by měly ke zvládnání stresu přispět. Jednou z těchto strategií je tzv. **Behaviorální strategie**, která se zaměřuje na činnosti zmírňující negativní emoce. Jde například o činnosti jako je práce, relaxace, sport a další. Druhá strategie působící na zvládnání stresu je tzv. **Kognitivní strategie**, která obsahuje jisté myšlenkové procesy, mezi které patří například zmírnění ohrožení změnou významu situace nebo její odsunutí z vědomí. Mohou existovat i tzv. strategie rozptylující, které využívají různých relaxačních technik, jedinec se snaží myslet pozitivně, provádí jemu příjemné činnosti. Problematikou adaptace jedince na dlouhodobý stres se zabýval Hans Selye, který proces adaptace označil za tzv. Obecný adaptační syndrom. Fáze tohoto procesu je možné použít i jako fáze adaptace na situaci bezdomovectví. Jedná se zejména o tyto fáze:

1. **Alarmující fáze adaptace** - Počátkem fáze je ztráta bydlení a s ní spojený stres, osoba, která ztratila domov, vnímá danou situaci jako tragickou, nepředvídatelnou a neovlivnitelnou. Vzniklá situace souvisí s neustálým oddalováním řešení problémů jedince. Osoba bez domova se snaží hledat pomoc a podporu nejdříve u rodiny, později u různých charitativních organizací. Často se však stává, že jedinec neví na koho se obrátit, nemá dostatek informací o pomáhajících organizacích. V této fázi přetrvává snaha skrýt své bezdomovectví (přesun do velkých měst), objevuje se zde samozřejmě také stud, přehnaná vděčnost za jakoukoliv pomoc. Jedinec se odmítá ztotožnit se skupinou osob bez domova → nechce využívat sociální služby určené této klientele. Jedná se o fázi, která trvá přibližně jeden až dva měsíce. Jedinec se propadá na dno svých fyzických i psychických sil (nedostatek spánku, zoufalství, oslabení kognitivních funkcí, deprese, vztek, úzkost, atd.). V první fázi adaptace osoba bez domova věří, že jde jen o dočasnou, přechodnou situaci a návrat zpět, k původnímu životnímu stylu, považují za samozřejmost. Osoba bez domova často hledá osobu, která zavinila jeho situaci, používá různé obranné mechanismy (lhaní, racionalizace, vytěsnění, potlačení informace, exteriorizace zla, projekce, přesunutí náhradního cíle).

2. **Fáze odporu** - Tato fáze nastává po několika měsících pobytu na ulici. Jedinec stále považuje pobyt na ulici za provizorium a zkouší nejrůznější strategie, aby z ulice mohl odejít. Osoba bez domova, která využívá pomoci charitativních organizací, bere tuto pomoc za jejich povinnost. Pokud se něco odlišuje od představ jednotlivce, cítí se ukřivděn a odmítá řešit svou

situaci (výmluvy, odsouvání řešení). Jedinec také postupně přijímá určité návyky, které jsou pro osoby bez domova typické. Jedná se například o ztrátu či přerušování dřívějších sociálních kontaktů, opouštění původních zájmů a následný přechod k zájmům, které umožňuje život na ulici (pití, kriminalita apod.), komunikace jen s lidmi na ulici, což vede ke změně chování, myšlení, hodnotové orientace a emočního prožívání. Dochází k postupnému přijímání role bezdomovce, často aniž by si to jedinec uvědomil.

3. Fáze rezignace - K této fázi dochází přibližně mezi druhým až pátým rokem pobytu na ulici. Jedinec má za sebou mnoho neúspěšných pokusů o návrat. Ulice již není jen provizorium, ale domov, kde jedinec může žít svůj život podle vlastních pravidel (bez dokladů, bez denního režimu atd.). Dlouhodobé bezdomovectví může velmi negativně ovlivňovat osobnost jedince. Často se objevuje alkoholismus, zadlužení, chronické onemocnění, změna osobnosti, demence, rezignace na změnu způsobu života.

Obdobně popisuje předcházející fáze i Vágnerová a kol. (2013). Tvrdí také, že některé schopnosti a dovednosti osob bez domova postupem času upadají, ale jedinec si zároveň osvojuje dovednosti nové, díky kterým je schopen pobyt na ulici přežít.

3.3 Pohled veřejnosti na osoby bez domova

Pohled veřejnosti na problematiku bezdomovectví je často ambivalentní. Vágnerová (2008) popisuje tuto ambivalenci jako kombinaci soucitu a odporu. Většinou se setkáváme s negativním postojem společnosti k této skupině, což podněcuje osoby bez domova k rezignaci na svoji situaci a k zanedbávání svého vzhledu i osobní hygieny. Společnost často označuje osoby bez domova za „příživníky“.

O negativním přístupu společnosti k osobám bez domova píše také Barták (2011). Podle něj veřejnost nevěnuje dostatek pozornosti řešení problému bezdomovectví a počet bezdomovců v ČR tak stále roste.

Průdková a kol. (2008) tvrdí, že se společnost při hodnocení fenoménu bezdomovectví, pohybuje po jisté škále, kterou tvoří dva extrémy. Za první extrém můžeme považovat možná až přehnaný soucit s osobou bez domova, naopak za druhý extrém je možno považovat nenávisť a pohrdání tímto jednotlivcem. Společnost zatím není schopna zaujmout racionální a přiměřený přístup k bezdomovectví. Typické je tzv. nálepkování. Podle první zkušenosti s chováním a vystupováním některých osob bez domova, přisuzuje společnost negativní vlastnosti všem osobám, které žijí na ulici. Ve společnosti se také objevuje mnoho předsudků, díky kterým je bezdomovectví spojováno například s kriminalitou, alkoholismem,

agresivním chováním, s leností, neochotou pracovat apod. Je však také důležité si uvědomit, že existuje i hrstka lidí, kteří by pro osoby bez domova udělali cokoliv. Necháávají je u sebe přespat, rozdávají jim majetek, potraviny a peníze. Tato forma pomoci, však nemusí být vždy ta správná, naopak, často vede spíše k demotivaci ke změně situace osob bez domova.

Antonín Plachý z Armády spásy ČR uvádí ve sborníku z konference „Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti“, která se konala v Olomouci (2011), že postoj společnosti se přeci jen postupem času změnil, bohužel k horšímu. Společnost se od mírného zájmu o bezdomovectví přesunula k nezájmu. Bezdomovectví se tak stalo opovržením hodným a negativním jevem. Fenomén bezdomovectví však nevyzrá, tato problematika je tu s námi stále a je velmi pravděpodobné, že počet osob bez domova bude stále vzrůstat.

3.4 Bezdomovectví – ženy vs. muži

Existují jisté rozdíly mezi ženami a muži, kteří žijí na ulici. Marek a kol. (2012) tvrdí, že prostředí ulice představuje pro ženu mnohem větší riziko než pro muže. Ženy bez domova často vyhledávají pomoc a ochrannou ruku některých mužů, kteří s nimi sdílí pobyt na ulici. Tito muži však velmi často zneužívají ženskou vděčnost a nutí je k sexu. Tendenci ochraňovat ženy bez domova může mít také sociální pracovník, který se snaží chránit tyto ženy jako budoucí matky, protože se velmi často stává, že postupem času otěhotní a stále vedou rizikový způsob života. Důležité je v této situaci i postavení otce, bez něj má žena pocit, že roli matky nezvládne. Dochází tak k častým potratům, adopcím dítěte nebo jejich umístění do ústavní výchovy. Mezi ženami na ulici se mohou vyskytovat i oběti domácího násilí, které využívají ulici k úkrytu před násilníkem. Problém však nastává, pokud je žena tyranizována svým partnerem přímo na ulici. Ten tvrdí, že ji ochraňuje a dává ženě najevo, že by život na ulici bez něj nezvládla. Pro muže bez domova není až tak důležitý vzhled jejich partnerky. Žen bez domova je na ulici méně než mužů a proto si nemohou svou partnerku příliš vybírat. Muži bez domova se oproti ženám často stydí využívat sociální služby jim určené, pomoc zařízení sociálních služeb berou jako své osobní selhání. U mužů se také častěji a ve větší míře mohou objevit projevy rizikového chování. Někteří z nich mají nárok například na invalidní důchod nebo i jiné dávky, ale odmítají dávky pobírat, protože by to pro ně znamenalo jistý projev slabosti a nenaplnění své mužské role. Své problémy následně řeší alkoholem a jinými návykovými látkami, nedostatek financí pak kriminální činností.

Bezdomovectvím u žen se zabývá Průdková a kol. (2008), tvrdí, že ženy bez domova jsou většinou bez ostychu schopny obrátit se s žádostí o pomoc v první řadě na rodiny, přátele a známé. Ženy bez domova společnost odsuzuje rapidněji než osoby opačného pohlaví, proto se ženy snaží své bezdomovectví více skrývat. Přivydělávají si často prostitucí a žebráním. Postupem času se ženy bez domova začínají přizpůsobovat normám mužů, zhrubnou, někdy změny zásadně i svůj vzhled.

Počet žen mezi bezdomoveckou populací stále roste. Hradecká (1996) uvádí, že se mezi bezdomovci začínají častěji objevovat mladí lidé. Jedná se například o dívky, které opouštějí ústavní výchovu a nemají se kam vrátit. Bezdomovectví u žen však nemusí být jen výsledkem ukončení ústavní výchovy, ale vliv na tento fenomén mohou mít také například nedostatečné životní podmínky, rozvody, rozchody, nízké vzdělání, nezaměstnanost, domácí násilí apod. Přes všechny uvedené překážky bývají však právě ženy těmi úspěšnějšími při návratu k běžnému způsobu života. Naopak muži mají nižší schopnost spolupráce a sebekázně než ženy.

Rozdíly mezi ženskou a mužskou populací ve skupině mladých bezdomovců popisuje Vágnerová a kol. (2013). Podle ní se u žen bez domova, více než u mužů, vyskytuje neuroticismus a lhaní, protože snášejí svou situaci velmi těžce a snaží se ji před společností skrýt. U mužů bez domova se oproti tomu projevuje více potřeba zábavy a potřeba alespoň povrchních společenských vztahů. Typická je také lhovost k normám společnosti.

4 Komplexnost služeb pro osoby bez domova

Komplexnost služeb pro osoby bez domova je považována za velmi důležitou oblast. Jelikož bezdomovectví jako takové, vzniká kumulací více odlišných negativních jevů a skutečností, je také třeba jej řešit za pomoci různých služeb a za pomoci spolupráce jednotlivých resortů. V následujícím textu se pokusíme s oblastí komplexnosti služeb pro osoby bez domova lépe seznámit.

4.1 Resorty a jejich působnost v kontextu bezdomovectví

Krejčířová a Treznerová (2011) definují komplexnost služeb jako, soubor služeb, na kterých participuje více resortů. Uvádějí například sociální služby v těchto resortech:

1. RESORT MINISTERSTVA ZDRAVOTNICTVÍ:

Pod resort ministerstva zdravotnictví řadíme léčebny dlouhodobě nemocných, kojenecké ústavy, psychiatrická zařízení. Sociální pracovníci zde vykonávají sociálně právní poradenství a poskytují sociálně zdravotní pomoc osobám v krizových situacích, které mohou ohrožovat jejich zdravotní stav. Pomáhají také pacientům při řešení jejich problémů a snaží se být nápomocni při jejich opětovné socializaci. Probíhá zde také spolupráce s ostatními resorty.

2. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY:

Tato oblast se příliš netýká problematiky osob bez domova, přesto je zde však zařazena a to z důvodu umožnění utvoření lepší představy o komplexnosti služeb. Sociální pracovník v tomto resortu může pracovat na více pozicích. Jeho činnost zahrnuje zejména: zprostředkování kontaktu na specializovaná pracoviště a jeho spolupráce s těmito pracovišti, poskytnutí informací o možnostech získávání sociálních dávek, informace týkající se kompenzačních pomůcek, poskytnutí informací o sociálních službách, vedení agendy, zajištění pomoci osobám při ukončení ústavní nebo ochranné výchovy, pomoc s vyřizováním různých žádostí, návštěvy v rodinách klientů apod.

3. MINISTERSTVO VNITRA

V resortu ministerstva vnitra pracují sociální pracovníci ve správě uprchlických a azylových zařízení. Mezi jejich činnost patří zejména: sociálně právní poradenství metodické vedení pracovníků nebo týmů pracovníků azylových zařízení a jejich celoživotní vzdělávání, vytváření různých strategií pro práci s jednotlivcem, rodinou, skupinou nebo komunitou, vytváření posudků pro OSPOD, terénní kurátorská činnost, intervenční pomoc, řešení sociálně nežádoucích jevů.

5. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI

Jedná se zejména o oddělení výkonu vazby VS ČR, o oddělení výkonu trestu VS ČR a o oddělení výkonu vazby a trestu VS ČR (jedno oddělení - výkon vazby a výkon trestu). Sociální pracovníci zde zajišťují sociálně-právní poradenství, pomáhají utvářet koncepcce zacházení s odsouzenými, spolupracují s kurátorem pro mládež, se speciálním pedagogem, lékařem a také se zařízeními ústavní a ochranné výchovy, koncipují sociální anamnézy, sociální diagnózy odsouzeného apod., pomáhají při řešení problémů obviněných, zabývají se také prevencí a analýzou sociálně nežádoucího chování, probací a mediací.

4.2 Systém sociálních služeb pro osoby bez domova

Oblast sociálních služeb spadá pod resort MPSV. Legislativně tuto oblast upravuje zákon **108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění a vyhláška 505/2006 Sb., v platném znění, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.** Určitý podíl na legislativní úpravě sociálních služeb má také zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

Podle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. § 3, v platném znění, je za sociální službu považována taková činnost, která zajišťuje pomoc a podporu osobám za účelem prevence sociálního vyloučení nebo také za účelem začlenění exkludované osoby zpět do společnosti. Tento zákon vymezuje také podmínky pomoci a podpory fyzickým osobám, které se ocitli v nepříznivé sociální situaci, upravuje problematiku příspěvku na péči, dále řeší podmínky pro vydávání oprávnění poskytovat určitou sociální službu a také se zabývá inspekcí poskytování sociálních služeb.

Systém sociálních služeb se dlouhou dobu postupně rozvíjel. Ilja Hradecký uvádí ve sborníku z konference s názvem „Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti“, která byla pořádána v Olomouci (2011), že sociální služby pro osoby bez domova začaly vznikat od roku 1990 a to zpočátku ve velkých městech. Jednalo se spíše o dobrovolnické organizace, které se postupem času transformovaly v profesionální poskytovatele sociálních služeb. Během pěti nadcházejících let byla vytvořena celorepubliková síť sociálních služeb. Organizace, které poskytovaly sociální služby osobám bez domova, se nejprve zaměřovaly na zmírnění následků negativních situací klientů, avšak postupem času rozvinuly tzv. integrační a resocializační programy, které začaly poskytovat podporu při začlenění vyloučené osoby zpět do společnosti. Nejprve došlo k rozvoji ubytoven s možností

dlouhodobějšího pobytu a nocleháren s možností jednorázového, krátkého pobytu. Později vznikala denní centra a další služby, kde je poskytováno sociální a právní poradenství, možnost stravy, osobní hygieny apod.

Vágnerová a kol. (2013) tvrdí, že je možno systém sociálních služeb pro osoby bez domova v ČR rozdělit do tří stupňů. Za nejnižší stupeň lze považovat oblast terénní práce, dalším stupněm je pak oblast nízkoprahových středisek a pobytových služeb. Čím vyšší stupeň, tím větší nároky a požadavky na uživatele služby. Pokud uživatel nesplňuje požadavky tak jak se od něj očekává, není problém se s ním rozloučit a přijmout jiného zájemce o službu, protože služeb tohoto směru je nedostatek. Systém by měl být realizován tak, aby se uživatel služby naučil fungovat samostatně ve společnosti. Například pobytové služby jsou osobě bez domova poskytovány jen určitou dobu, pak musí uživatel odejít. Ideální by bylo, kdyby uživatel odešel na vyšší vývojový stupeň bydlení (dům na půl cesty → ubytovna → sociální byt → byt).

Mezi sociální služby pro osoby bez domova patří zejména: odborné sociální poradenství, terénní služby, nízkoprahová denní centra, noclehárny, azylové domy, domy na půl cesty, ubytovny, sociální byty apod. Některým těmto službám se budeme věnovat v následujících podkapitolách.

4.2.1 Odborné sociální poradenství

Sociální služby podle zákona 108/2006 Sb., v platném znění, zahrnují také službu sociálního poradenství. Sociální poradenství můžeme dělit na:

„Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Základní sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb; poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit. Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového typu; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.“ (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 37)

Služba sociálního poradenství dle Michalíka (2008) zjišťuje charakter a vlastnosti nepříznivé situace, její rozsah a příčiny vzniku. Podle zjištěných výsledků dochází k poskytování informací v míře odpovídající problému.

Matoušek (2013a) tvrdí, že odborné sociální poradenství je odborný proces, který se zaměřuje na pomoc osobám v nepříznivé sociální situaci a na praktické řešení těchto situací. Velmi často jde o situace, kdy se osoba nachází v sociální nebo hmotné nouzi, popřípadě se může jednat o jejich kombinace. Tento druh sociálního poradenství je poskytován odborníky z různých profesí a to podle zaměření poradny. Jsou to například psychologové, lékaři, sociální pracovníci, speciální pedagogové, psychiatři, právníci, sociologové apod. Organizace poskytující odborné sociální poradenství se ve většině případů nacházejí ve větších městech.

„Odborné sociální poradenství je druh sociální služby, která se poskytuje osobám v nepříznivé sociální situaci. Odborné sociální poradenství se zaměřuje na jednotlivé cílové skupiny (rodiny, seniory, osoby se zdravotním postižením, oběti trestných činů a domácího násilí apod.). Zahrnuje také pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při vyřizování osobních záležitostí.“ (Kancelář veřejného ochránce práv, 2014 [online])

Poradenství pro osoby bez domova, jak tvrdí Matoušek (2010), je v České republice většinou zajišťováno v občanských poradnách, v kontaktních centrech a dalších službách. Vždy se jedná o bezplatnou službu.

Jako příklad samostatného druhu odborného sociálního poradenství, nejen pro osoby bez domova, můžeme uvést tzv. **Dluhové poradenství**, kterým se zabývá Matoušek (2013b) v publikaci „Encyklopedie sociální práce“. Jde o poradenství, které je poskytováno zadluženým klientům, kteří nejsou schopni splácet své dluhy. Dluhové poradenství je poskytováno buď v kanceláři poradce, tzv. ambulantně anebo v přirozeném prostředí klientů, tzv. terénně. Cílem dluhového poradenství je zajistit klientovi dostatečné množství informací, které mu umožní zorientovat se ve svých pohledávkách a tak zabránit dalšímu zvyšování dluhů. Klient společně s poradcem hledá způsob směřující k řešení a stabilizaci jeho finanční situace.

4.2.2 Terénní služby

„Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně.“ (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 69)

Dle Forejta (2003), který píše o této problematice v publikaci „Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví“, jde o cílené vyhledávání osob bez domova, osob závislých na návykových látkách apod. Kontakty na tyto osoby získává terénní pracovník například ve squatech, bytech, opuštěných lokalitách, parcích a na nádražích.

Matoušek (2008) ve svém „Slovníku sociální práce“ tvrdí, že součástí této služby je například depistáž, poskytování sociální pomoci, získávání a navazování kontaktů, mapování lokalit, zprostředkování kontaktů na jiné služby, doprovázení při jednání s úřady apod.

Terénní sociální práci popisuje také Vágnerová a kol. (2013). Jedná se o sociální práci, která je vykonávána v přirozeném prostředí jedince a odpovídá jeho individuálním potřebám. Osoba bez domova tedy nepřichází za terénním pracovníkem, ale terénní pracovník sám vyhledává osobu bez domova a nabízí jí své služby. Právě terénní služba bývá velmi často první službou, se kterou se osoba bez domova může sekat. Hlavním cílem této služby je upozornit jedince na rizika plynoucí z jeho způsobu života a na možnost změny.

Bednářová a Pelech (2000) tvrdí že, určitou metodou terénní sociální práce je tzv. Streetwork. Sociální pracovník je pak tedy označován jako tzv. Streetworker. Streetworker by se měl zaměřit na podporu zájmů klientů, na řešení jejich problémů a také by měl akceptovat jejich názory a způsob života. Streetworker nabízí klientům odborné sociální poradenství, socioterapeutickou pomoc apod. Sociální pracovník pracující na ulici musí být také schopen tzv. Mobility, která vychází z potřeb klientů. To znamená, že streetworker nepracuje jen v jedné lokalitě, ale přesouvá se společně se skupinou klientů do místa aktivního dění. Streetwork je v ČR zřizován buď na úrovni státní, nebo na úrovni nestátní. Tyto úrovně se mezi sebou různě kombinují a spolupracují spolu. Streetworker, který je zaměstnancem státní organizace, bývá označován jako tzv. Sociální asistent.

Funkce sociálního asistenta byla utvořena v roce 1993 a to oddělením sociální prevence MPSV. V ČR existuje také organizace na podporu rozvoje streetworku tzv. Česká asociace streetwork – ČAS, která byla založena již roku 1997. Tato organizace sdružuje odborníky z teoretických pracovišť i odborníky z praxe bez rozdílu, zda se jedná o zaměstnance státu nebo neziskových organizací.

4.2.3 Nízkoprahová denní centra

„Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší. Služba...obsahuje tyto základní činnosti: a) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, b) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.“
(Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 61)

Průdková a kol. (2008) tvrdí, že se jedná o takové sociální zařízení, ve kterém osoby bez domova mají možnost odpočinku, koupele, použití toalety, využití šatníku, pračky, poskytnutí stravy apod. Jídlo si mohou přinést své vlastní nebo mají možnost zakoupit si jídlo přímo v centru. V centru musí klient dodržovat vnitřní řád zařízení, se kterým ho seznámí sociální pracovník. Sociální pracovník klienta seznamuje i s jeho právy a povinnostmi, se službami, které dané zařízení poskytuje apod. Vstup bývá většinou zakázán osobám pod vlivem alkoholu a jiných návykových látek, osobám trpícím infekční nemocí nebo agresivním osobám. Cílové skupině jsou zde například mimo jiné poskytovány i tyto služby: poradenství, krizová intervence, pomoc při hledání a volbě zaměstnání atd. Cílem této služby je zlepšit komunikaci mezi klientem a úřady, pomoc s vyřizováním dokladů, s kontaktováním rodiny, zvýšení informovanosti osob bez domova, motivace těchto osob ke změně životního stylu.

Nízkoprahová služba musí být co nejdostupnější. Píše o tom i Vágnerová a kol. (2013). Při poskytování této služby dochází k odstraňování technických, sociálních a psychologických bariér a od uživatele je vyžadováno minimum osobních informací.

Matoušek (2008) definuje nízkoprahové zařízení jako službu, která by měla být dostupná všem klientům bez nutnosti se objednávat a bez nutnosti udávání osobních údajů.

4.2.4 Noclehárny

„Noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování. Služba... obsahuje tyto základní činnosti: a) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, b) poskytnutí přenocování.“ (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 63)

Krejčířová a Treznerová (2013) tvrdí, že se jedná se o službu sociální prevence, která je poskytována v zařízeních zvlášť zřízených pro muže a zvlášť pro ženy.

Noclehárna je podle Průdkové (2008) sociální služba určená osobám bez domova, které zde mají možnost využít nabídky přespání, hygienického či potravinového servisu. Klient dostane čisté ložní prádlo, čisté oblečení a přidělenou postel. Služby jsou poskytovány buď bezplatně anebo za úhradu. Služba zajišťuje ubytování na jednu noc, ubytovat se však lze i opakovaně. Opět zde velmi často platí podmínka, že osoby pod vlivem alkoholu, agresivní osoby nebo osoby trpící infekčním onemocněním nesmí být v noclehárně ubytovány. Klient i zde má svá práva a povinnosti, musí dodržovat vnitřní řád. Existuje zde i možnost uložení osobních věcí do uzamykatelné schránky. Uživatel noclehárny ráno opouští a večer se do ní může opět vrátit, přes den má možnost aktivně řešit svoji sociální situaci. Pracovníci noclehárny poskytují osobám bez domova kontakty na další organizace, jejichž služby by mohli využít, pomáhají jim při uplatňování práv, jejich oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

4.2.5 Azylové domy

„Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Služba... obsahuje tyto základní činnosti: a) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, b) poskytnutí ubytování, c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 57)

Azylové domy spadají podle Vágnerové a kol. (2013) pod tzv. Ubytovací služby. Jde o takové služby, které mají za úkol zajistit osobám bez domova dostatečné zázemí ke změně nepříznivé sociální situace a k opětovnému začlenění jedince do běžného života. Žadatel o ubytování v azylovém domě musí mít vyřízeny doklady a stálý příjem, jinak nebude přijat. Doba pobytu v tomto zařízení bývá časově omezena, většinou se jedná o dobu jednoho roku, po uplynutí dohodnuté doby by měl klient postoupit do vyššího stupně, což je ubytovna,

vlastní byt apod. Uživatel služby musí dodržovat mnoho pravidel. Sociální pracovník utváří společně s klientem individuální plán.

Podle Průdkové a kol. (2008) má azylový dům vyšší práh než noclehárna. Klient musí dodržovat více pravidel, jsou na něj kladeny vyšší nároky. Jedná se o službu, která poskytuje osobám bez domova komplexní pomoc při jejich reintegraci do společnosti. K tomu aby služba byla účelná je třeba aktivní účast jedince. Pobyt v azylovém domě je podobný pobytu na ubytovně, rozdíl je především v ceně a v přítomnosti sociálních pracovníků (někdy jsou zde zaměstnáni i psychologové, lékaři, zdravotní sestry a další). U nás v ČR existují azylové domy pro muže, ženy a matky s dětmi. Azylové domy pro matky s dětmi mají svá specifika například v uspořádání pokojů, v umístění zařízení (blízko školy) a také v nárocích, které jsou kladeny na pracovníky.

Azylový dům pro matky s dětmi definuje také Matoušek (2008), podle kterého se jedná o zařízení, kde jsou ubytovány matky s dětmi do 3 let, které se ocitly v tak závažné nepříznivé sociální situaci, že by bez této formy ubytování nemohly dítě vychovávat. Pobyt hradí matka dle svých možností.

Azylové domy pro matky s dětmi mají podle Matouška a kol. (2013b) sloužit především k ochraně matek a jejich dětí. Sociální pracovníci poskytují klientům takové vedení, aby klienti mohli zdokonalit své schopnosti v oblasti péče o dítě, o domácnost, ale také v oblasti finančního hospodaření.

V České republice koordinuje činnost organizací zabývajících se problematikou fenoménu bezdomovectví tzv. Sdružení azylových domů v ČR. Tato organizace hájí zájmy osob bez domova a snaží se o to, aby služby pro tuto cílovou skupinu byly poskytovány ve fungujícím prostředí. (S.A.D., 200? [online])

4.2.6 Domy na půl cesty

„Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.“ (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 58)

Dle Janouška (2003), který píše o této službě v publikaci „Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví“, jsou právě domovy na půl cesty zastávkou mezi azylovým domem nebo ubytovnou a vlastním bydlením. Většinu klientů domů na půl cesty tvoří osoby, které prošly institucionální výchovou (např. dětský domov) a po jejím opuštění se nemají kam vrátit, neumí žít samostatně a často skončí na ulici. Služeb domů na půl cesty využívají také osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody.

Matoušek (2008) popisuje dům na půl cesty jako sociální službu, kterou si klient hradí sám. V rámci poskytované služby by se měl starat o domácnost, chodit do práce nebo se dále vzdělávat.

Proces přijímání klienta k pobytu v domě na půl cesty popisuje Průdková a kol. (2008). Při prvním kontaktu dochází k seznámení klienta s jeho právy a povinnostmi, s vnitřním řádem, následně sociální pracovník společně s klientem sestaví jeho individuální plán péče. Klient musí také podepsat ubytovací smlouvu, ve které je jasně stanovena doba pobytu. Většinou se jedná o rozmezí šesti měsíců až jednoho roku. Smlouvu je možné po uplynutí stanovené doby prodloužit, vždy se však přihlíží k okolnostem a sociální situaci klienta.

4.2.7 Krizová pomoc

„Krizová pomoc je terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami. Služba... obsahuje tyto základní činnosti: a) poskytnutí ubytování, b) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, c) sociálně terapeutické činnosti, d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“ (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, § 60)

Matoušek (2008) tvrdí, že se jedná o rychlou, cílenou, sociální a psychologickou pomoc osobě, která se ocitla v krizové situaci a není schopna ji sama zvládnout. Odborná pomoc by měla vycházet z toho, co krizi předcházelo a také z posouzení klientova aktuálního psychického stavu, jeho současných vztahů a současné adaptace na situaci apod. Cílem krizové intervence je posílit klientovu schopnost adaptace, usnadnit a zlepšit jeho komunikaci s okolím, podpořit řešení problému a klientovu sebedůvěru, hledat zdroje podpory v okolí klienta atd.

Funkcí sociální krizové intervence podle Mlčáka (2011) je pomoc osobám v krizi či v situaci frustrace základních životních potřeb. Nástroji sociální krizové intervence mohou být například nejrůznější formy materiálního, sociálního, emocionálního, finančního, informačního poradenství, podpory či pomoci. Obecně lze krizovou intervenci definovat jako odbornou cílevědomou činnost, zaměřenou na komplexní a účinné překonání stresové situace.

4.2.8 Sociální rehabilitace

„Sociální rehabilitace je soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Služba... poskytovaná formou terénních nebo ambulantních služeb obsahuje tyto základní činnosti: a) nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění, b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, c) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Služba... poskytovaná formou pobytových služeb v centrech sociálně rehabilitačních služeb obsahuje vedle základních činností, obsažených v odstavci 2 tyto základní činnosti: a) poskytnutí ubytování, b) poskytnutí stravy, c) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu.“
(Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, §70)

Matoušek (2008) se za sociální rehabilitaci považuje činnost, která vede k obnovení sociálních vztahů, dovedností a schopností, které jsou v důsledku sociálního znevýhodnění jedince narušeny. Součástí sociální rehabilitace může být i výcvik v oblasti psychosociálních dovedností, který směřuje k zlepšování sociálních dovedností a dovedností směřujících k řešení nepříznivé životní situace.

Například Armáda spásy, která poskytuje služby pro osoby, které se nacházejí v tíživé životní situaci v mnoha městech ČR, v rámci sociální rehabilitace zajišťuje klientům možnost získat nové pracovní návyky zejména v oblasti zemědělských prací nebo veřejně prospěšných prací apod. (Armáda Spásy, 200? [online])

4.2.9 Nestátní neziskové organizace

Průdková a kol. (2008) tvrdí, že pokud získá nestátní nezisková organizace určitý zisk, musí jej použít ke své další činnosti. Není možné, aby si zisk tato organizace nechala pro sebe. Mezi nestátní neziskové organizace spadají církevní organizace, občanská sdružení, nadace a obecně prospěšné společnosti. Finanční prostředky na svůj provoz získávají z projektové a grantové činnosti nebo z fundraisingu (vyhledávání sponzorů, dárců, pořádání sbírek). Důležitá je také spolupráce s dobrovolníky, některé organizace by bez dobrovolnické činnosti neexistovaly. Zařízení sociálních služeb pro osoby bez domova zřizují především obce, kraje nebo právě nestátní neziskové organizace. Mezi nejznámější organizace poskytující služby osobám bez domova patří: Armáda spásy (mezinárodní organizace poskytující osobám bez domova služby azylových domů a nocleháren), Charita Česká republika (největší nestátní nezisková organizace v ČR, nabízí humanitární pomoc i zahraničním státům), Diakonie Českobratrské církve evangelické (krizová pomoc, azylové domy, domy na půl cesty), Nový prostor (občanské sdružení, které se snaží o změnu postoje společnosti k fenoménu bezdomovectví), dále Domov Matky Terezy, ADRA, Exodus, Asyl a jiné.

Dle Matouška (2008) můžeme za nestátní neziskovou organizaci považovat takovou organizaci, která je zřízena jiným subjektem než státem. Cílem nestátní neziskové organizace není zisk. Veškeré získané peníze investuje do aktivit, které jsou ve veřejném zájmu. Jedná se například o veřejný zájem v oblasti zdravotnictví, ochrany přírody, kultury, sociální práce nebo vzdělávání. V České republice se jedná o velmi významného poskytovatele sociálních služeb. Velká část nestátních neziskových organizací v ČR je financována z rozpočtů ministerstev, z vlastní činnosti apod.

4.3 Služby pro osoby bez domova poskytované Úřadem práce ČR

Nezaměstnaností jsou nejvíce ohroženy některé skupiny obyvatel, mezi které Matoušek (2007) řadí nejen osoby nad 50 let věku, osoby s nízkým vzděláním, osoby patřící do různých etnických skupin, ženy, osoby se zdravotním postižením, ale i osoby bez domova. Státní služby pro nezaměstnané jsou poskytovány Úřadem práce České republiky, které spadají pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Úřad práce mapuje situaci na trhu práce v určité správní oblasti, snaží se o zvyšování kvalifikace uchazečů o zaměstnání, vede evidenci zaměstnavatelů i uchazečů o práci, snaží se vytvářet nová pracovní místa, nabízí rekvalifikační kurzy, zřizuje informační a poradenská střediska pro volbu povolání,

pro osoby se zdravotním postižením připravuje plán pracovní rehabilitace, poskytují podporu v nezaměstnanosti a další sociální dávky.

Úřad práce je podle zákona 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, v platném znění, úřadem s celorepublikovou působností, který plní úkoly například v oblastech zaměstnanosti, státní sociální podpory, příspěvku na péči, dávek pro osoby se zdravotním postižením, pomoci v hmotné nouzi, poradenství apod.

Velmi často se osoby bez domova při hledání práce setkávají s problémem nedostatečné kvalifikace, ztrátou pracovních návyků a motivace k práci, což může být důsledkem jejich dlouhodobé nezaměstnanosti. **Aby se osoby bez domova mohli evidovat na Úřadu práce České republiky a získat tak status tzv. Uchazeče o zaměstnání, musí mít platné doklady (občanský průkaz) a trvalé bydliště, bez splnění těchto podmínek není evidence vůbec možná, to platí i pro možnost získání sociálních dávek.** Úřad práce však nabízí uchazečům o zaměstnání různé rekvalifikační programy. Podle Matouška (2013b) jde o takové programy, které jsou zaměřeny na prohloubení, rozšíření nebo obnovu kvalifikace uchazečů o zaměstnání. Hlavním cílem je zvýšit jejich zaměstnatelnost. Rekvalifikační kurzy jsou nástrojem aktivní politiky zaměstnanosti a detailněji je upravuje zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

Uchazeč o zaměstnání má nárok na tzv. podporu v nezaměstnanosti a na podporu při rekvalifikaci. Nárok na podporu v nezaměstnanosti má podle zákona 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění, § 39, ten kdo: *„a) získal v rozhodném období (§ 41) zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění... v délce alespoň 12 měsíců..., překrývají-li se doby důchodového pojištění, započítávají se jen jednou, b) požádal krajskou pobočku Úřadu práce, u které je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti, c) ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, není poživitelem starobního důchodu.“* Podpoře při rekvalifikaci se v daném zákoně věnuje § 40, který říká, že: *„Nárok na podporu při rekvalifikaci má uchazeč o zaměstnání, který se účastní rekvalifikace zabezpečované krajskou pobočkou Úřadu práce a ke dni, k němuž má být podpora při rekvalifikaci přiznána, není poživitelem starobního důchodu.“*

Úřad práce poskytuje osobám v těžké životní situaci tzv. Pomoc v hmotné nouzi. Tu upravuje zákon 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

Dle Hradecké (1996) můžeme hmotnou nouzi definovat jako takovou situaci jedince, kdy jeho příjem nedosahuje životního minima a jedinec svůj příjem nedokáže zvýšit vlastním přičiněním, jeho uspokojování základních životních potřeb je ohroženo. Do takové situace se může dostat člověk, který má vysoký věk nebo je naopak nezletilý, který má zdravotní postižení v důsledku, kterého ztratil soběstačnost apod.

Pomoc v hmotné nouzi zahrnuje tři různé typy dávek. Patří mezi ně doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí a mimořádná okamžitá pomoc (jednorázová dávka). Bližší informace o těchto dávkách můžeme mimo zákona 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění nalézt také na internetovém portále www.mpsv.cz v sekci Pomoc v hmotné nouzi, kde jsou dané dávky popsány následovně:

A) **Příspěvek na živobytí** – Jedná se o základní dávku pomoci v hmotné nouzi. Nárok na tuto dávku vzniká, pokud příjem osoby nebo rodiny po odečtení nákladů na bydlení (maximálně však do výše 30 %) nedosahuje částky živobytí. Výše částky živobytí je dána pro každou osobu individuálně, u stanovení živobytí rodiny se částky živobytí sčítají. Výše částky živobytí je odvozena od částek životního a existenčního minima. Živobytí u osoby, která je po celý kalendářní měsíc hospitalizována ve zdravotnickém zařízení, činí částku existenčního minima.

B) **Doplatek na bydlení** – Dávka poskytovaná osobám, které mají nedostatečný příjem a nemohou tak uhradit náklady za bydlení, přestože pobírají příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory. Doplatek na bydlení je poskytován vlastníkovi, který byt užívá nebo jiné osobě, která v bytě žije na základě smlouvy. Ve speciálních případech může být doplatek na bydlení poskytnout do části bytu, do ubytovacího zařízení, ve zvláštních případech i do jiného než obytného prostoru. → Jedná se například o případy ubytování v pobytových sociálních službách (např. azylový dům). Aby mohl jedinec nárok na doplatek na bydlení získat, musí nejdříve získat nárok na příspěvek na živobytí. Ve výjimečných případech zákon umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i takové situaci, kdy příspěvek na živobytí nebyl přiznán z důvodu, že příjem osoby a společně posuzovaných osob byl vyšší než částka živobytí, ale nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí osoby a společně posuzovaných osob. Po zaplacení nákladů na bydlení (nájmu, energií a služeb spojených s bydlením) zůstala osobě nebo rodině částka živobytí.

C) **Mimořádná okamžitá pomoc** – Jedná se o dávku, která je využívána v situacích, které se musí okamžitě řešit. Existuje šest takových situací:

1) Pokud nedochází k plnění všech podmínek pro poskytnutí opakovaných dávek, ale pokud nebude osobě poskytnuta pomoc, hrozí jí újma na zdraví. Dávka může být poskytnuta jako součást částky, která doplní příjem osoby do výše existenčního minima.

2) Dojde-li k vážné mimořádné události (živelní pohroma, požár apod.) Dávka může být poskytnuta až do výše patnáctinásobku částky životního minima jednotlivce.

3) Nastane-li situace, ve které má osoba nedostatek finančních prostředků k úhradě jednorázového výdaje (např. poplatek za vystavení nových dokladů) nebo v případě ztráty finančních prostředků. Dávku je možno poskytnout maximálně do výše jednorázového výdaje.

4) Nedostatek financí k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby. Dávka může sloužit k pokrytí těchto výdajů. Výše dávky může však maximálně dosáhnout za jeden kalendářní rok do výše desetinásobku částky životního minima jednotlivce (až 34 100 Kč).

5) Nedostatek finančních prostředků k uhrazení nákladů spojených se vzděláním či zájmy nezaopatřených dětí a na zajištění činností, které souvisejí se sociálně-právní ochranou dětí. Dávka může být poskytnuta do výše daných výdajů, maximální výška dávky však nesmí přesáhnout v průběhu jednoho roku výši desetinásobku částky životního minima jednotlivce (34 100 Kč).

6) Situace, kdy dochází k ohrožení sociálním vyloučením. Jedná se například o situace osob po výkonu trestu, osob přicházejících z dětského domova apod. Dávka může být až 1000 Kč. Může být poskytnuta několikrát za rok, výsledná částka však nesmí překročit hranici čtyřnásobku částky životního minima jednotlivce (13 640 Kč). (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 [online])

Dalšími dávkami, které mohou osoby bez domova také využít je tzv. **Životní a existenční minimum**. Životní minimum můžeme definovat jako minimální výši finančních příjmů osob, k zajištění výživy a dalších základních potřeb a existenční minimum jako minimální výši příjmů osob, která je považována za nezbytnou k zajištění výživy a dalších základních potřeb na úrovni, která umožňuje přežití. Výši životního i existenčního minima stanovuje zákon 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Životní minimum jednotlivce dosahuje částky 3 410 Kč měsíčně a výše existenčního minima jednotlivce dosahuje částky 2 200 Kč měsíčně.

4.4 Zdravotnictví a osoby bez domova

Bezdomovectví a s ním spojený život na ulici s sebou přináší mnoho onemocnění, kterým je třeba věnovat jistou pozornost. Podle Marka a kol. (2012) se osoby bez domova obávají využít služeb zdravotnické péče. Někteří z nich vnímají hospitalizaci ve zdravotnickém zařízení jako cestu směřující k teplému pokrmu a pohodlnému lůžku, snaží se co nejdéle prodlužovat svůj pobyt v tomto zařízení. Naopak jiní mohou vnímat pobyt v nemocnici jako jistou formu kontroly, omezení svobody a práv, což má za následek časté podepisování reversů spojených s návratem nemocného na ulici. Právě osoby bez domova přicházejí do zdravotnických zařízení se závažnými často i chronickými onemocněními. Úplné uzdravení je v některých těchto případech zcela nemožné z důvodu neuskutečnitelnosti domácího léčení. Hospitalizace se tak často opakuje. Dochází i k případům, kdy záchranáři odmítnou transportovat osobu bez domova sanitním vozem, protože by mohlo dojít k jeho znečištění. Bohužel dochází také k situacím, ve kterých lékař odmítne ošetřit osobu bez domova, protože si myslí, že tato osoba potřebuje pouze nocleh nikoliv léčbu. Někteří lékaři používají jako výmluvu pro tyto situace neuhrazené zdravotní pojištění nemocného nebo osobu bez domova odmítají ošetřit, protože nemá trvalé bydliště ve spádové oblasti zdravotnického zařízení. **Přes všechny tyto komplikace má každý lékař povinnost příznaky nemoci u osoby bez domova prověřit.** Výmluva na zdravotní pojištění či na spádovost zdravotnického zařízení není na místě. V krizových situacích musí záchranná služba transportovat osobu bez domova do nejbližší nemocnice. Zdravotní pojištění si každá osoba, pokud není zaměstnaná nebo zapsaná na úřadu práce, platí sama. Jestliže si zdravotní pojištění neplatí, vzniká jí dluh.

Hradecká (1996) považuje za jednu z příčin bezdomovectví i zdravotní postižení. Podle ní se osoby bez domova v důsledku svého zdravotního postižení nedokázaly vyrovnat s některými životními situacemi a tak se ocitli na ulici. Jejich zdravotní obtíže se postupně kumulují a může tak dojít ke vzniku chronického onemocnění. Zdravotní stav osob bez domova bývá většinou výsledkem jejich životního stylu. Velmi často se stává, že zdravotní stav těchto lidí bývá zatížen závislostí na alkoholu nebo jiných návykových látkách. Na ulici se také vyskytují lidé, kteří byli propuštěni z psychiatrických nemocnic či vězení.

Dle Bartáka (2011) se u osob bez domova vyskytují nejčastěji tato onemocnění: plicní onemocnění; kožní onemocnění – dvakrát až třikrát více vředů; onemocnění kosterní a svalové soustavy – až dvakrát častěji. Dále to jsou i závažná duševní onemocnění, infekční onemocnění apod. Osoby bez domova bývají ke svým onemocněním méně vnímaví než bydlící společnost. Nevyužívají zdravotnické služby v takovém množství jako bydlící populace (například zubní lékaře). Lékaři vidí velký problém v tom, že osoby bez domova mají ve většině případů nekompletní zdravotnickou dokumentaci. Je pak velmi složité stanovit anamnézu a přesnou diagnózu.

Zdravotnické služby poskytují také ordinace přímo zřízené pro osoby bez domova. Pár takových ordinací provozuje například středisko Samaritán (Praha, Olomouc). Činnost těchto ordinací popisuje ve sborníku z konference „Zdravotnická péče a bezdomovectví“, která se konala v roce 2008 v Olomouci, Kvapil, lékař Ordinace pro lidi bez domova, Tato ordinace může registrovat pacienta plně do své péče, pomáhá pacientovi s žádostmi o důchod, poskytuje mu komplexní péči apod. Posláním ordinace není zisk, naopak počítá se s tím, že ordinace bude ztrátová. Poskytuje totiž zdravotnickou péči i těm, kdo nejsou pojištěni u pojišťoven, se kterými nemá ordinace smlouvu, ale také těm, kteří nejsou pojištěni vůbec.

PRAKTICKÁ ČÁST:

Praktická část se zaměřuje na zjištění poskytovaných služeb osobám bez domova ve městě Znojmě a ve městě Olomouci. Snaží se komparovat dané služby a určit možnosti jejich využití osobami bez domova. Praktická část také zjišťuje, zda je síť služeb pro osoby bez domova vzhledem k počtu osob bez domova na daném území dostatečná.

Je zde formulován cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky, na které se zaměřujeme při realizaci výzkumného šetření. Nalezneme zde také detailní popis sběru dat, samotnou realizaci výzkumného šetření a jeho následné grafické zpracování. Dále navazuje diskuze, v níž jsou shrnuty a okomentovány zjištěné poznatky.

Na závěr autorka připojuje i svůj subjektivní pohled na zkoumanou oblast.

5 Specifikace výzkumného šetření

V této kapitole budou stanoveny cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky, na které se budeme zaměřovat při realizaci výzkumného řešení.

Ve výzkumném šetření se autorka zaměřila na srovnání služeb pro osoby bez domova poskytované ve městě Olomouci a ve městě Znojmě. Tyto dvě města si autorka vybrala hlavně z toho důvodu, že s nimi přichází nejčastěji do kontaktu a jsou jí velmi blízké.

Autorka při tvorbě praktické části bakalářské práce pracovala s dostupnými zdroji, především veřejnými rejstříky, odbornou literaturou a dalšími internetovými zdroji (Ministerstva, Úřady práce, neziskové organizace). Souhrnně můžeme danou oblast bádání zařadit na pomezí smíšeného designu výzkumu.

V rámci komparace poskytovaných služeb osobám bez domova jsme se zaměřili na ty, které jsou nejvíce využívány, přímo zaměřeny a registrovány pro danou skupinu.

Působnost Úřadů práce, sociálních odborů a zdravotnických služeb jsou v obou srovnávaných regionech dány legislativou a podmínky pro jejich užívání jsou stejné u osob bez domova, jak v městě Olomouci, tak v městě Znojmě.

5.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je porovnat služby poskytované osobám bez domova ve městě Znojmě a ve městě Olomouci, zjistit, jaké možnosti využití těchto služeb mají osoby bez domova v daných lokalitách a zda je síť služeb pro osoby bez domova vzhledem k počtu osob bez domova na daném území dostatečná.

5.2 Výzkumné otázky

Abychom mohli dosáhnout výše stanoveného cíle, je třeba formulovat alespoň základní výzkumné otázky, na které se musíme zaměřit při realizaci výzkumného šetření.

V rámci daného šetření si pokládáme tyto otázky:

Jaký je počet osob bez domova ve vybraných městech?

Kolik služeb je poskytováno osobám bez domova ve sledovaných lokalitách?

V jakém z vybraných měst je více možností využití těchto služeb?

Je síť služeb pro osoby bez domova ve městě Znojmě a ve městě Olomouci dostatečná?

6 Způsob sběru dat

Autorka při sběru dat pracovala s dostupnými zdroji, veřejnými registry jednotlivých ministerstev a se seznamem neziskových organizací. K zjištění informací o počtu, kapacitě služeb a o cílových skupinách daných služeb využila autorka registru poskytovatelů sociálních služeb, který je veřejně zpřístupněn na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí.

Autorka sledovala služby ve městě Znojmě a ve městě Olomouci, které jsou primárně určeny osobám bez domova. V nepřehledném množství vygenerovaných služeb bylo třeba nalézt opravdu jen ty služby, které se na cílovou skupinu osob bez domova zaměřují.

Postupně se okruh služeb poskytovaných osobám bez domova značně zúžil. Některé služby, u kterých nebylo jisté, zda do jejich klientely patří také osoby bez domova, byly kontaktovány telefonicky nebo za pomoci emailové adresy.

Velký problém nastal při zjišťování celkového počtu osob bez domova ve sledovaných městech. Autorka v první řadě pátrala po tomto počtu na internetových stránkách Českého statistického úřadu. Zde však byly uveřejněny jen informace o počtu osob bez domova v jednotlivých krajích z roku 2011, informace o jednotlivých městech uveřejněny nebyly.

V případě města Olomouce autorka kontaktovala za pomoci e-mailové adresy Magistrát, odbor sociálních věcí. Následně jí byl poskytnut telefonický kontakt na terénního pracovníka, který v roce 2014 mapoval společně se svými kolegy, městskou policií a magistrátem počet osob bez domova v Olomouci. Mapování proběhlo za pomoci jmenných seznamů.

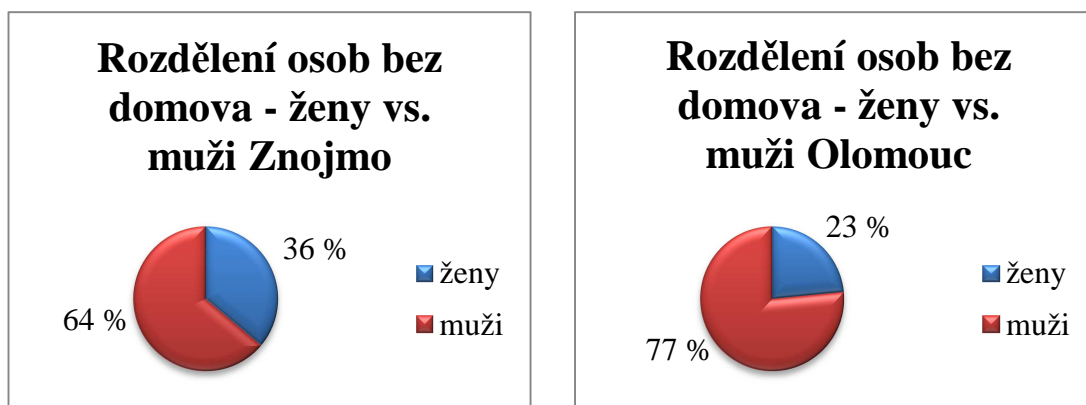
Ve městě Znojmě bylo velmi obtížné dopracovat se počtu osob bez domova. Po osobní návštěvě několika organizací, mezi které patří například Městský úřad - odbor sociálních věcí a zdravotnictví, Městská policie, Oblastní Charita Znojmo a ubytovna Dukla byl počet osob bez domova alespoň přibližně zjištěn.

Do celkového počtu obyvatel v jednotlivých městech jsou započteny osoby bez domova žijící přímo na ulici, osoby bez domova žijící v azylových domech, v domovech pro matky a otce v tísní (i děti), v domech na půli cesty, na ubytovnách, v garážích, ve squatech, v karavanech nebo v zahradních chatkách.

Údaje o kapacitě služeb ve sledovaných městech byly shromažďovány za pomoci internetových stránek jednotlivých organizací, za pomoci telefonického a osobního kontaktu.

Autorka chtěla původně také zmapovat neziskové organizace pomáhající osobám bez domova v těchto městech. Použila k tomu katalog NNO, ale přesný počet neziskových organizací se jí nepodařilo zjistit, protože zde ještě nejsou všechny neziskové organizace zapsány, ze zákona mají tuto povinnost až od 1. 1. 2016.

7 Prezentace výsledků výzkumného šetření

Graf 1. Rozdělení osob bez domova – ženy vs. muži Znojmo

Graf 2. Rozdělení osob bez domova – ženy vs. muži Olomouc

	Celkem		ženy		muži	
	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc
Počet osob bez domova	118	750	39	176	69	574

Tab. 1. Rozdělení osob bez domova – ženy vs. muži Znojmo/Olomouc

Z grafu můžeme vyčíst, že se ve městě Znojmě nachází 36 % žen bez domova a 64 % mužů bez domova. Ve městě Olomouci je 23 % žen bez domova a 77 % mužů bez domova. Z toho vyplývá, že žen bez domova je v Olomouci o 13 % méně než ve Znojmě.

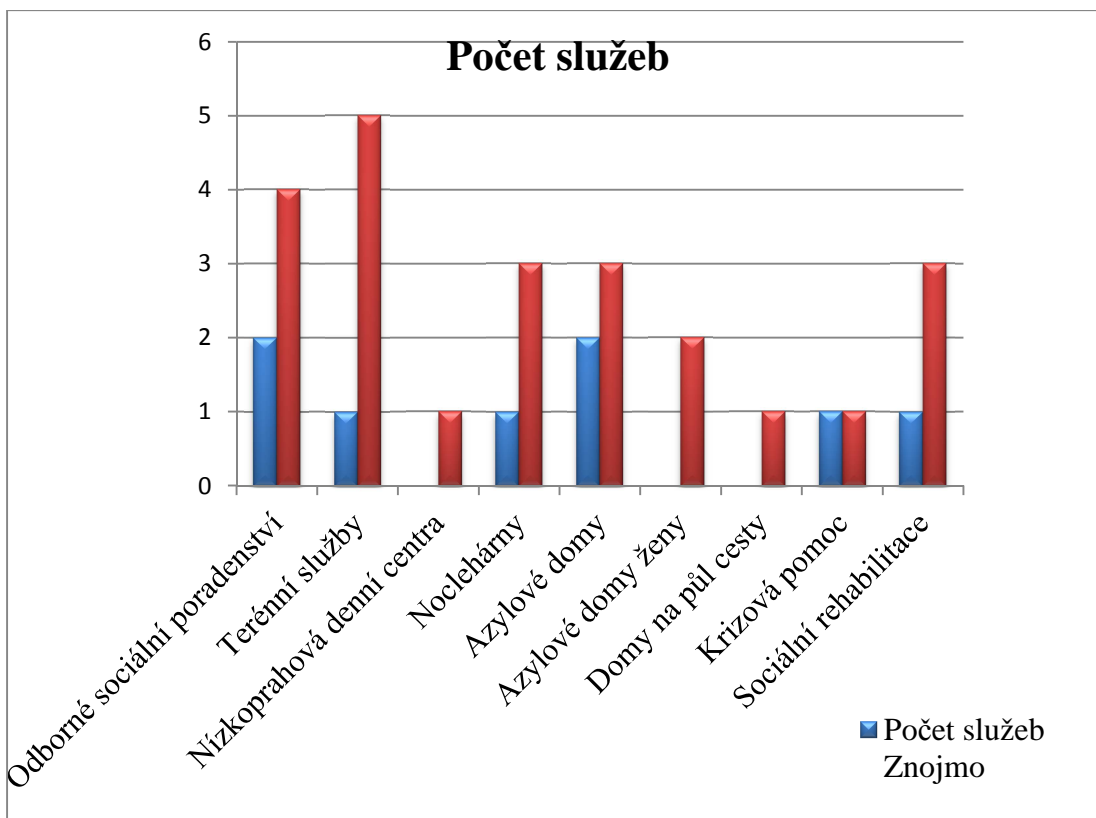

Graf 3. Procentuální srovnání počtu osob bez domova

	Celkem		ženy		muži	
	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc
Počet obyvatel	33 964	99 489	17797	52391	16 167	47098
Počet osob bez domova	118	750	39	176	69	574
Počet osob bez domova v %	0,3474	0,7539	0,2191	0,3359	0,4268	1,2187

Tab. 2. Procentuální srovnání počtu osob bez domova

Na grafu vidíme procentuální srovnání počtu osob bez domova k celkovému počtu obyvatel sledovaných měst. V městě Olomouci počet osob bez domova překročil již 0,75 % z celkového počtu obyvatel, zatímco ve Znojmě je to „pouhých“ 0,35 %.

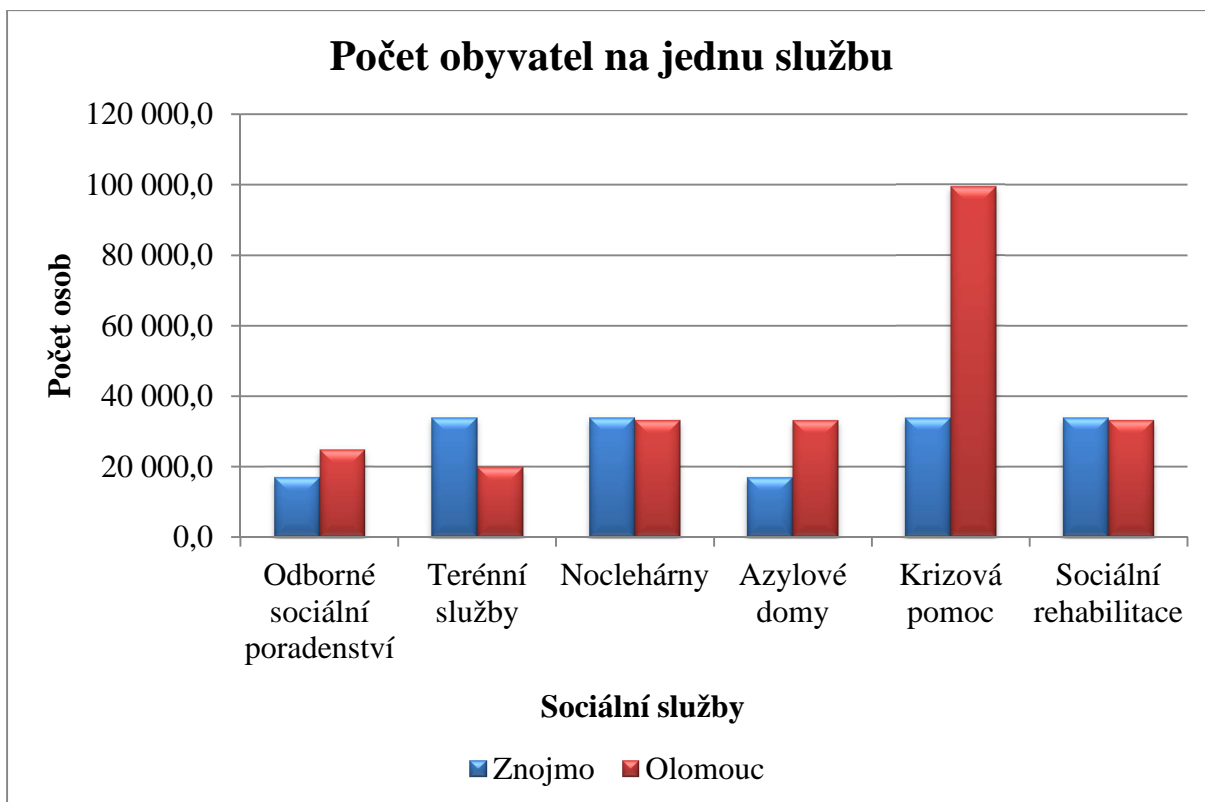

Graf 4. Počet služeb ve sledovaných městech

	Počet služeb	
	Znojmo	Olomouc
Odborné sociální poradenství	2	4
Terénní služby	1	5
Nízkoprahová denní centra	0	1
Noclehárny	1	3
Azylové domy	2	3
Azylové domy ženy	0	2
Domy na půl cesty	0	1
Krizová pomoc	1	1
Sociální rehabilitace	1	3

Tab. 3. Počet služeb ve sledovaných městech

Uvedený graf znázorňuje počet služeb ve sledovaných městech. Ve městě Znojmě se vyskytuje 8 služeb pro osoby bez domova. Ve městě Olomouci se vyskytuje 23 služeb, které mohou osoby bez domova využít.

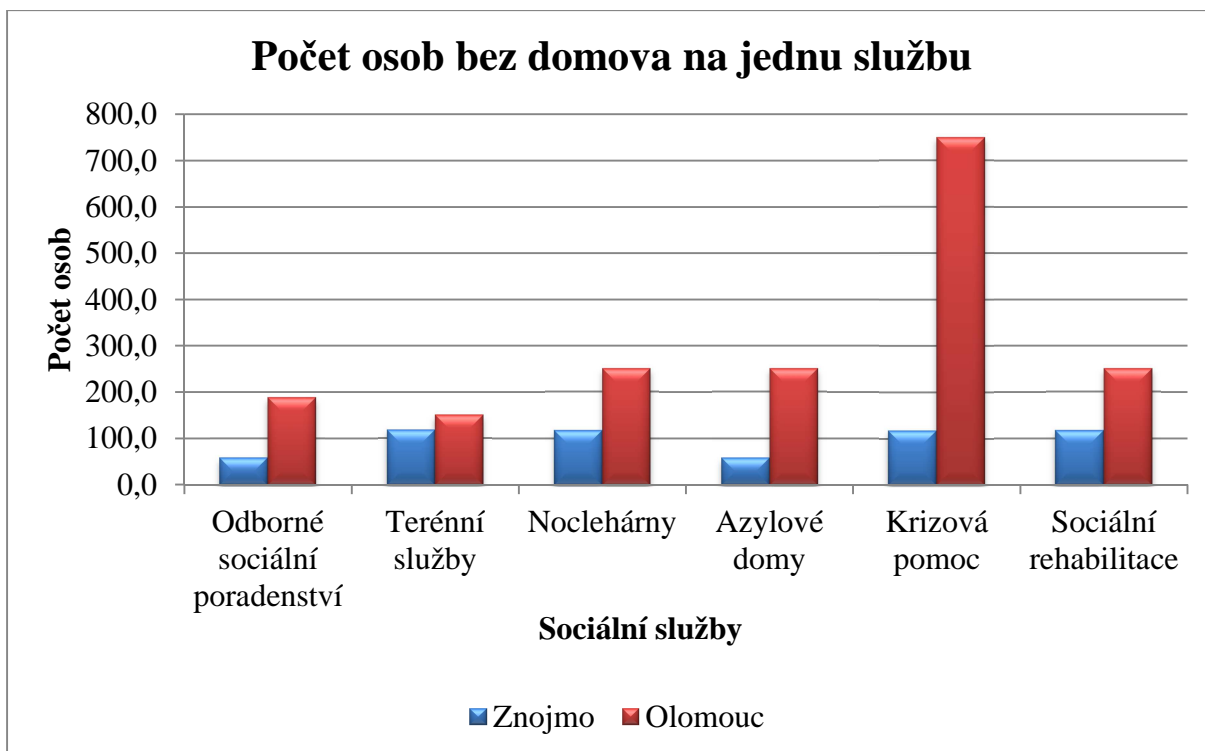
Graf 5. Počet obyvatel na jednu službu

	Celkem		Žen		Mužů	
	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc
Odborné sociální poradenství	16 982,0	24 872,3	8 898,5	13 097,8	8 083,5	11 774,5
Terénní služby	33 964,0	19 897,8	17 797,0	10 478,2	16 167,0	9 419,6
Nízkoprahová denní centra	0	99 489,0	0	52 391,0	0	47 098,0
Noclehárny	33 964,0	33 163,0	17 797,0	17 463,7	16 167,0	15 699,3
Azylové domy	16 982,0	33 163,0	8 898,5	17 463,7	8 083,5	15 699,3
Azylové domy ženy	0	49 744,5	0	26 195,5	0	23 549,0
Domy na půl cesty	0	99 489,0	0	52 391,0	0	47 098,0
Krizová pomoc	33 964,0	99 489,0	17 797,0	52 391,0	16 167,0	47 098,0
Sociální rehabilitace	33 964,0	33 163,0	17 797,0	17 463,7	16 167,0	15 699,3

Tab. 4. Počet obyvatel na jednu službu

V grafu vidíme srovnání celkového počtu obyvatel na jednu poskytovanou službu ve sledovaných městech. Ve Znojmě připadá na službu odborného sociálního poradenství 16 982 osob, v Olomouci 24 872 osob. Terénní služba připadá ve Znojmě na 33 964 osob a v Olomouci na 19 898 osob. Do terénních služeb nejsou započítávány terénní služby pro osoby závislé na návykových látkách, to platí i pro následující grafy. Nízkoprahová denní centra se ve Znojmě vůbec nevyskytují, v Olomouci je pouze jedno pro celé město. Služba nocleháren připadá ve městě Znojmě na 33 964 obyvatel a v Olomouci na 33 163 obyvatel. Ve městě Znojmě připadá na azylové domy 16 982 osob, zatímco ve městě Olomouci je to 33 163 osob. Azylový dům pro ženy se ve Znojmě nevyskytuje. V Olomouci připadá azylový dům pro ženy na 26 196 žen. V Olomouci je jedna služba Dům na půl cesty, ve Znojmě tato služba není poskytována. Služba krizové pomoci pro osoby bez domova je v každém městě zastoupena jen jednou. Sociální rehabilitace, která by byla poskytována přímo osobám bez domova, neexistuje ani v jednom z měst. Protože osoby bez domova mají často zdravotní postižení nebo trpí nějakým duševním onemocněním, jsou v grafu zaneseny služby sociální rehabilitace i pro tuto cílovou skupinu, to platí pro všechny grafy. Z uvedeného grafu lze vyčíst i počet žen nebo počet mužů připadajících na jednu službu v jednotlivých městech.

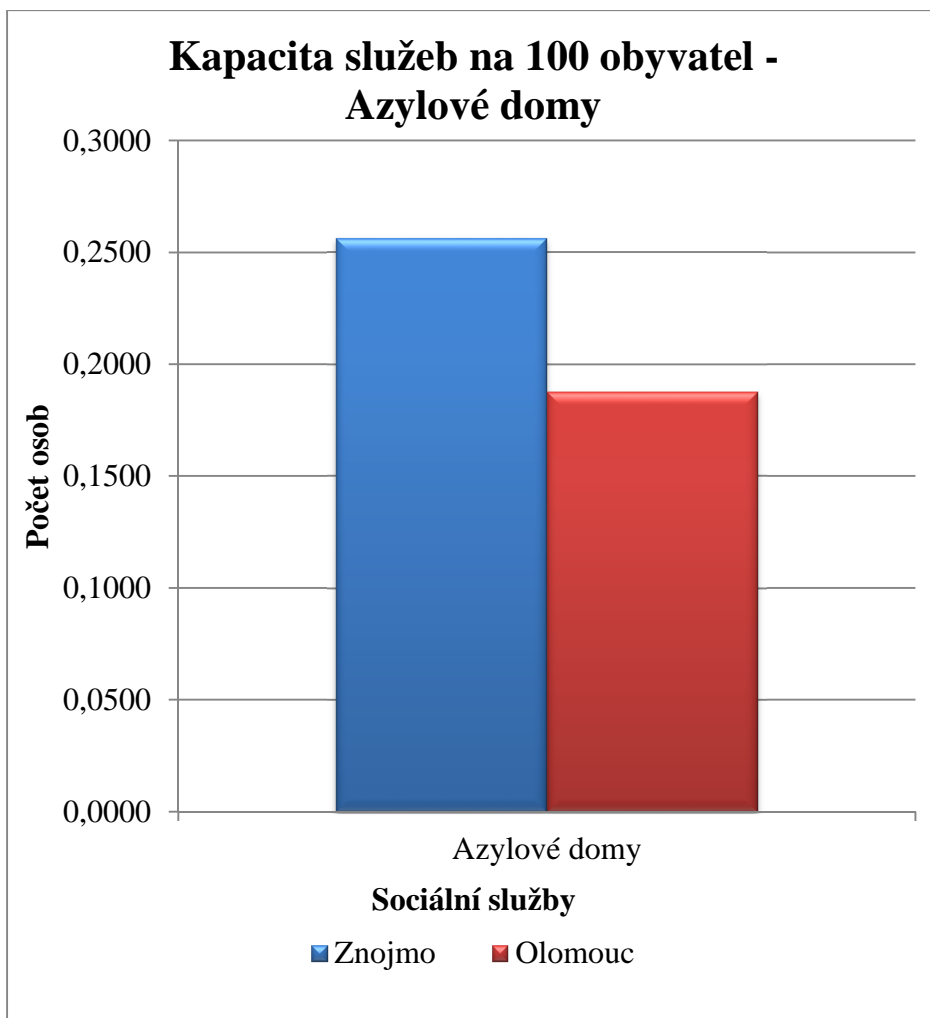

Graf 6. Počet osob bez domova na jednu službu

	Celkem		Ženy		Muži	
	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc	Znojmo	Olomouc
Odborné sociální poradenství	59,0	187,5	19,5	44,0	34,5	143,5
Terénní služby	118,0	150,0	39,0	35,2	69,0	114,8
Nízkoprahová denní centra	0	750,0	0	176,0	0	574,0
Noclehárny	118,0	250,0	39,0	58,7	69,0	191,3
Azylové domy	59,0	250,0	19,5	58,7	34,5	191,3
Azylové domy ženy	0	375,0	0	88,0	0	287,0
Domy na půl cesty	0	750,0	0	176,0	0	574,0
Krizová pomoc	118,0	750,0	39,0	176,0	69,0	574,0
Sociální rehabilitace	118,0	250,0	39,0	58,7	69,0	191,3

Tab. 5. Počet osob bez domova na jednu službu

V grafu je zobrazen počet osob bez domova připadající na jednu službu. Na službu odborného sociálního poradenství ve Znojmě připadá 59 osob bez domova a v Olomouci 188 osob bez domova. U služby terénního poradenství se ve Znojmě jedná o 118 osob bez domova, v Olomouci o 150 osob bez domova. Ve městě Znojmě není žádná služba nízkoprahového denního centra, v Olomouci je tato služba jedna. Na noclehárny ve Znojmě připadá 118 osob bez domova a v Olomouci je to 250 osob bez domova. Ve Znojmě připadá na azylové domy 59 osob bez domova, v Olomouci 250. Na azylový dům pro ženy v Olomouci připadá 375 žen bez domova. Dům na půl cesty ve Znojmě není a v Olomouci je pouze jeden na 750 osob bez domova. U služby krizová pomoc se ve Znojmě jedná o 118 osob bez domova a v Olomouci o 750. Sociální rehabilitace je ve Znojmě pouze jedna pro všechny osoby bez domova, v Olomouci pro 250 osob bez domova. Z uvedeného grafu lze také vyčíst počet žen bez domova nebo počet mužů bez domova připadajících na jednu službu ve sledovaných městech.

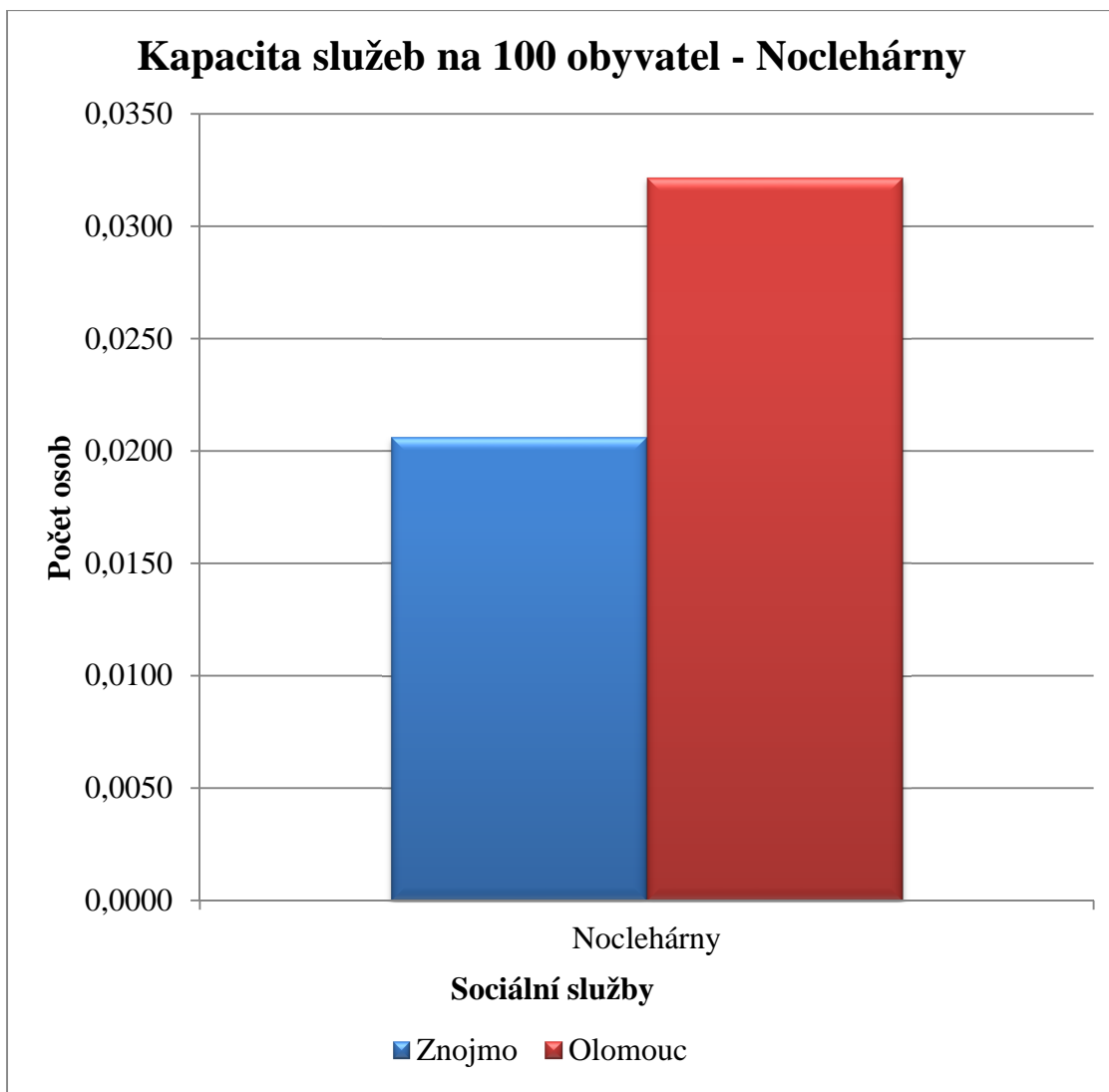

Graf 7. Kapacita služeb na 100 obyvatel – Azylové domy

	Obyvatel	
	Znojmo	Olomouc
Azylové domy	0,2562	0,1880

Tab. 6. Kapacita služeb na 100 obyvatel – Azylové domy

Celková kapacita služeb v obou městech byla sledována jen u těch služeb, u kterých se podařila zjistit. V grafu je zobrazeno srovnání kapacity služeb – Azylové domy na 100 obyvatel v jednotlivých městech. Ve městě Znojmě je situace výrazně příznivější.

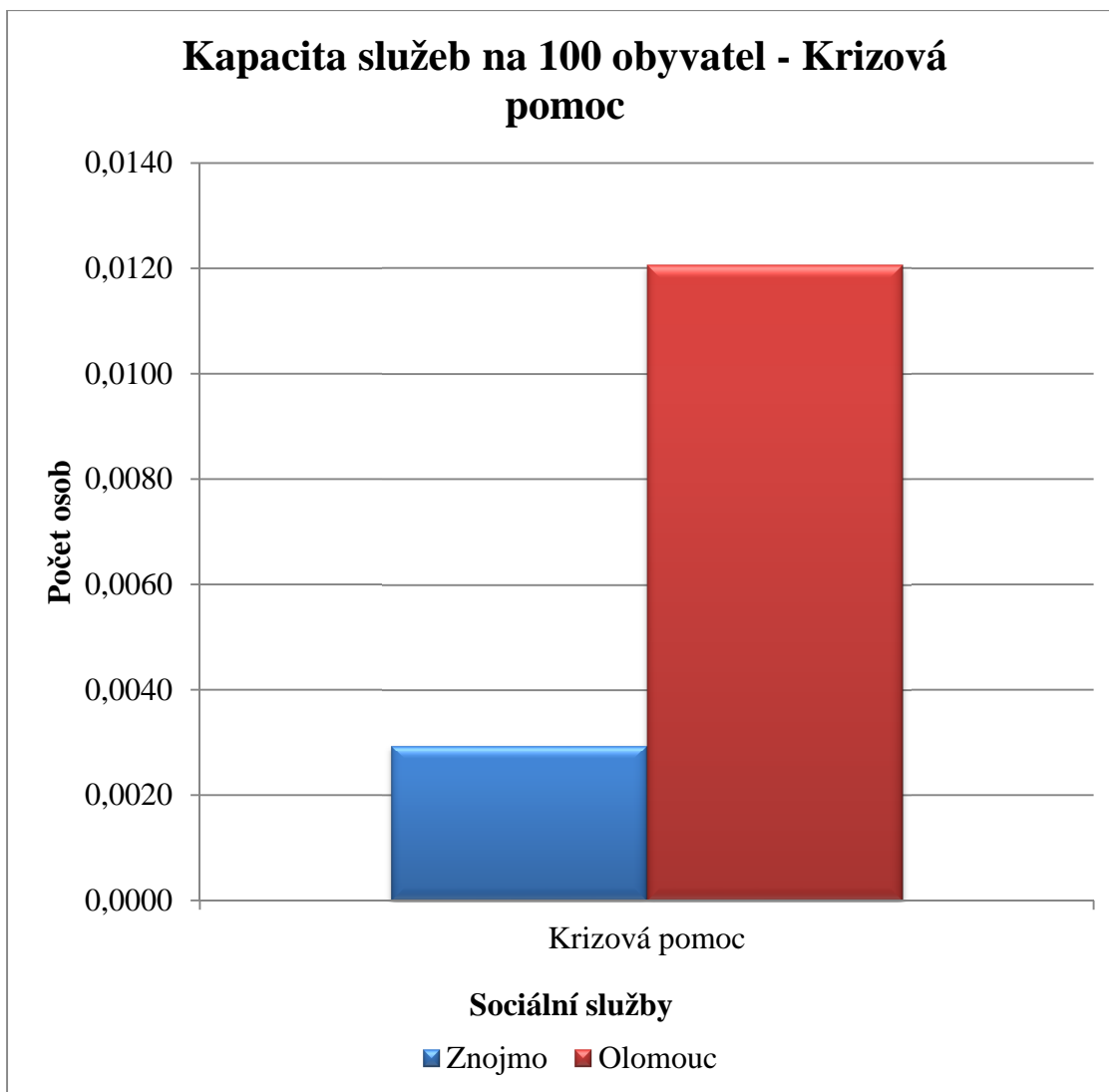

Graf 8. Kapacita služeb na 100 obyvatel – Noclehárny

	Obyvatel	
	Znojmo	Olomouc
Noclehárny	0,0206	0,0322

Tab. 7. Kapacita služeb na 100 obyvatel – Noclehárny

V grafu vidíme kapacitu nocleháren ve sledovaných lokalitách, která připadá na 100 obyvatel jednotlivých měst. Co se týče porovnání těchto lokalit, město Olomouc má kapacitu nocleháren výrazně vyšší.

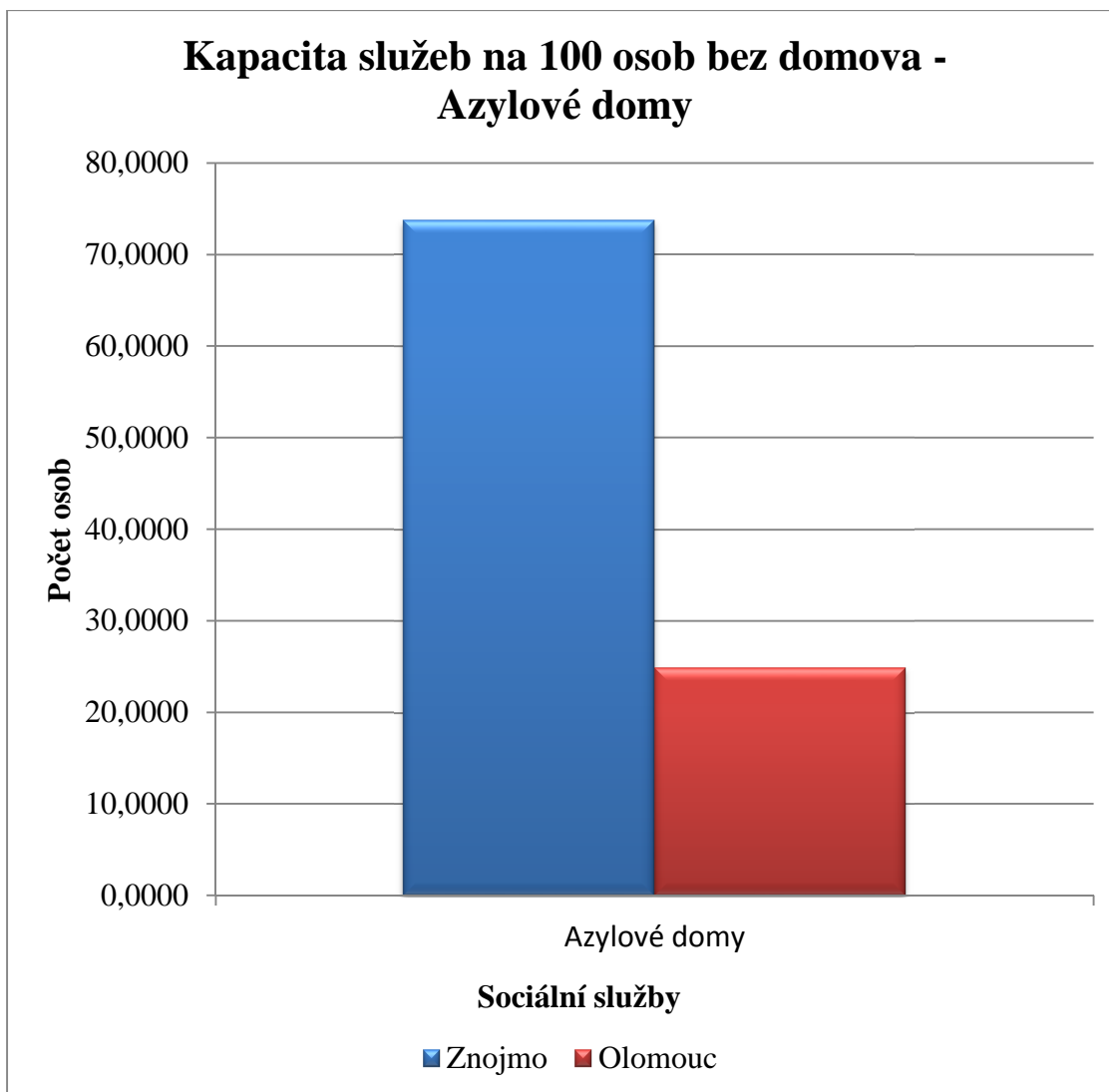

Graf 9. Kapacita služeb na 100 obyvatel – Krizová pomoc

	Obyvatel	
	Znojmo	Olomouc
Krizová pomoc	0,0029	0,0121

Tab. 8. Kapacita služeb na 100 obyvatel – Krizová pomoc

V grafu je možné vidět srovnání kapacity krizové pomoci ve městě Znojmě a ve městě Olomouci, která připadá na 100 obyvatel těchto měst. Přestože, v obou sledovaných městech je pouze jedna služba krizové pomoci, kapacita se liší. Olomouc je dle grafu tedy ve výrazně lepší situaci.

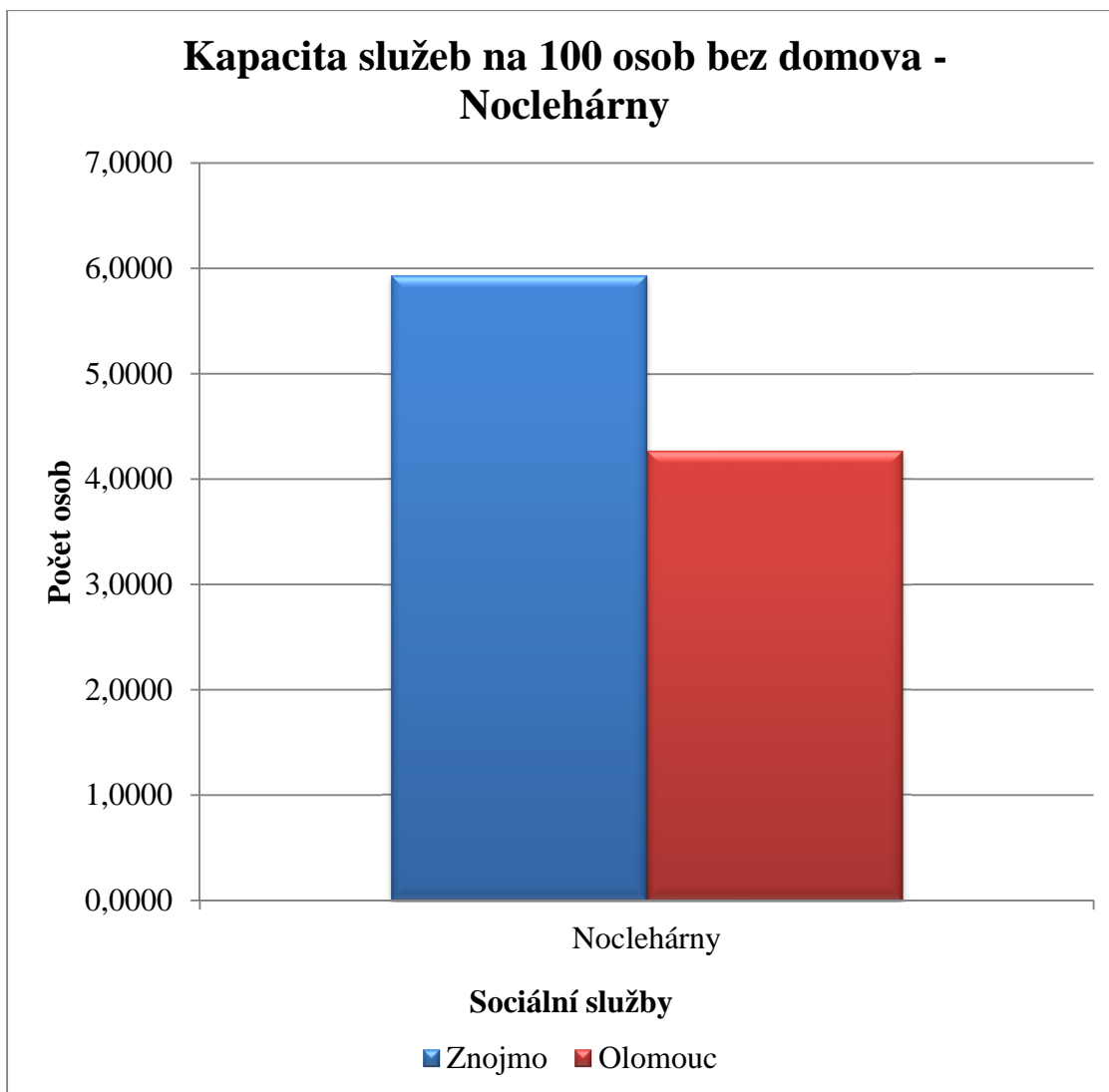

Graf 10. Kapacita služeb na 100 osob bez domova – Azylové domy

	Osoby bez domova	
	Znojmo	Olomouc
Azylové domy	73,7288	24,9333

Tab. 9. Kapacita služeb na 100 osob bez domova – Azylové domy

Graf zobrazuje srovnání kapacity služeb azylových domů na 100 osob bez domova ve sledovaných oblastech. Zatímco ve Znojmě připadá 74 míst na 100 osob bez domova, zatímco v Olomouci jde o pouhých 25 míst na 100 osob bez domova.

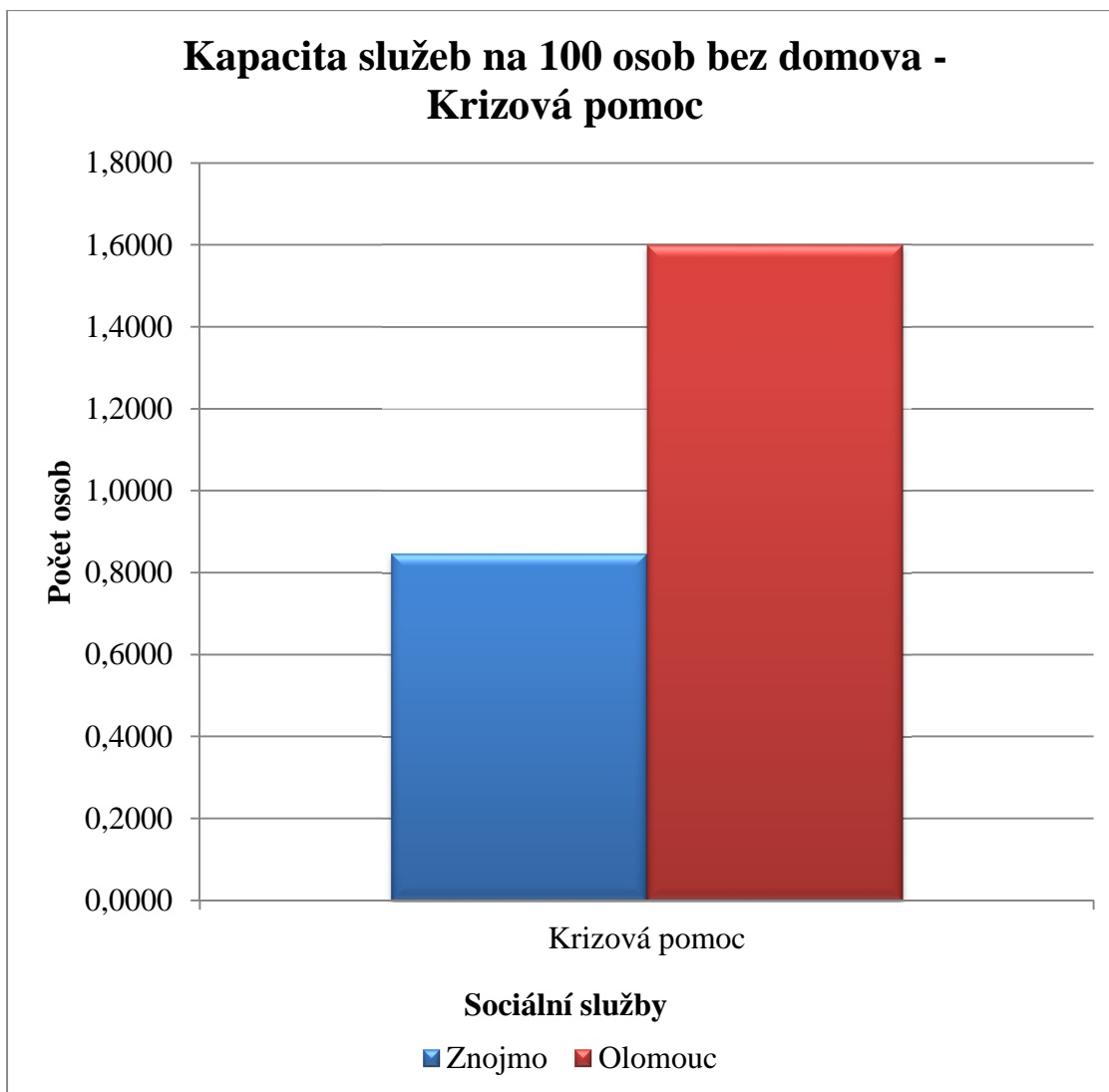

Graf 11. Kapacita služeb na 100 osob bez domova – Noclehárny

	Osoby bez domova	
	Znojmo	Olomouc
Noclehárny	5,9322	4,2667

Tab. 10. Kapacita služeb na 100 osob bez domova – Noclehárny

Uvedený graf znázorňuje srovnání kapacity nocleháren na 100 osob bez domova. Na 100 osob bez domova připadá ve Znojmě 6 lůžek a v Olomouci 4 lůžka. Ve městě Olomouci je tedy situace nepatrně horší.

Graf 12. Kapacita služeb na 100 osob bez domova – Krizová pomoc

	Osoby bez domova	
	Znojmo	Olomouc
Krizová pomoc	0,8475	1,6000

Tab. 11. Kapacita služeb na 100 osob bez domova – Krizová pomoc

Z grafu lze vyčíst srovnání kapacity služby krizové pomoci na 100 osob bez domova ve sledovaných lokalitách. Vidíme, že ve městě Znojmě připadá na 100 osob bez domova přibližně 1 místo, ve městě Olomouci jsou to přibližně 2 místa. V Olomouci je tedy situace výrazně příznivější.

8 Diskuze

V této kapitole jsou shrnuty výsledky výzkumného šetření, které proběhlo na území města Olomouce a na území města Znojma. Dále zde bude uveden i subjektivní názor autorky na danou problematiku.

8.1 Výsledky výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo získat srovnání služeb pro osoby bez domova, jak ve městě Znojmě, tak ve městě Olomouci a zjistit, jaké možnosti využití těchto služeb jsou pro osoby bez domova v daných lokalitách a zda je síť služeb vzhledem k počtu osob bez domova na daném území dostatečná. Po realizaci výzkumného šetření jsme se dopracovali k následujícím výsledkům:

- Při procentuálním srovnání počtu osob bez domova ve sledovaných lokalitách jsme zjistili, že z celkového počtu obyvatel je ve městě Olomouci o 0,4 % osob bez domova více než ve městě Znojmě. Autorka předpokládá, že počet osob bez domova stále roste a bude tomu tak i v budoucnu. Konkrétně v Olomouci je možné počítat s větším nárůstem osob bez domova, protože město leží v blízkosti slovenských hranic, odkud často přicházejí slovenští občané, kteří jsou na území Slovenska dlouhodobě nezaměstnaní nebo nemají vlastní bydlení, s vírou, že v České republice naleznou nové zaměstnání. Město Znojmo však leží od hranic se Slovenskem dále a je tu malý předpoklad příchodu osob bez domova ze sousedního Rakouska.

- Zjistili jsme, že ve Znojmě žije přibližně 118 osob bez domova, z toho je 36 % žen a 64 % mužů, zatímco v Olomouci žije celkem 750 osob bez domova, z toho je 23 % žen a 77 % mužů. Podle autorky můžeme předpokládat, že počet žen bez domova je o něco vyšší, než bylo zjištěno, protože jak již bylo zmíněno dříve (Kap. 3.4), ženy bez domova dokážou svou situaci lépe skrývat a řeší ji již v prvopočátku. Naopak jednou z příčin vyššího počtu mužů bez domova může být pozdní řešení jejich nepříznivé situace.

- Co se týče počtu služeb pro osoby bez domova v jednotlivých městech, můžeme si povšimnout markantního rozdílu. Ve městě Olomouci je o 15 služeb pro osoby bez domova více než ve městě Znojmě. Velkým problémem je ve městě Znojmě právě absence nízkoprahového denního centra, které by bylo zajisté hojně využíváno. Protože osoby bez domova nemají ve Znojmě možnost přes den uspokojit své základní životní potřeby (hygiena, strava, odpočinek, čisté prádlo apod.), posedávají, často znečištění, na nádražích, v parcích, na náměstích, odkud bývají většinou vykázáni Městskou policií.

- Ze srovnání celkového počtu obyvatel připadajících na jednu službu a z celkového počtu osob bez domova připadajících na jednu službu ve sledovaných městech jsme vyzorovali, že ve Znojmě připadá na službu odborného sociálního poradenství o 7890 osob méně než v Olomouci a o 129 osob bez domova méně než v Olomouci. Na terénní službu připadá ve Znojmě o 14 066 osob více než v Olomouci a o 32 osob bez domova méně než v městě Olomouci. Zde je však nutné podotknout, že do terénních služeb nejsou započítávány terénní služby pro osoby závislé na návykových látkách. Služba nocleháren připadá ve městě Znojmě na 33 964 obyvatel, zatímco v městě Olomouci na 33 163 obyvatel, jedná se tedy o téměř stejný počet. Co se týká nocleháren a osob bez domova ve Znojmě, jde o počet 118 osob bez domova a v Olomouci o počet 250 osob bez domova. Ve městě Znojmě připadá na azylové domy z celkového počtu obyvatel 16 982 osob, zatímco ve městě Olomouci je to 33 163 osob, což je téměř dvojnásobný počet. Počet osob bez domova připadající na azylové domy ve Znojmě je 59 a v Olomouci 250. Azylový dům, který by byl určen pouze ženám, se ve Znojmě nevyskytuje. V Olomouci je jedno takové zařízení na 88 žen bez domova. Pokud se zaměříme na srovnání celkového počtu osob bez domova připadajících na jednu službu v jednotlivých městech a přihlídneme k předpokladu, že počet osob bez domova stále roste, je patrné, že výše uvedené služby pro osoby bez domova v Olomouci jsou nedostačující a mělo by se pracovat na jejich dalším rozvoji, což se nevylučuje ani ve městě Znojmě.

- Sociální rehabilitace, která by byla určena primárně osobám bez domova, není poskytována ani v jedné ze sledovaných lokalit. Protože bezdomovectví bývá velmi často spojeno se zdravotním postižením nebo duševním onemocněním, zaměřili jsme se i na služby sociální rehabilitace pro tuto cílovou skupinu. Ve výsledku připadá služba sociální rehabilitace poskytovaná ve městě Znojmě na téměř stejný počet obyvatel jako v městě Olomouci. Počet osob bez domova připadajících na službu sociální rehabilitace v obou městech činí 118 osob bez domova ve Znojmě a 250 osob bez domova v Olomouci. Bylo by jistě užitečné, pokud by byla v obou městech zřízena služba sociální rehabilitace, která by se přímo zaměřovala na práci s osobami bez domova a poskytla jim tak pomoc a podporu při opětovném začleňování do společnosti.

- Nízkoprahová denní centra se ve Znojmě vůbec nevyskytují, v Olomouci se nachází pouze jedno pro celé město. To znamená, že i služba nízkoprahových denních center je podle názoru autorky v obou lokalitách nedostačující a je třeba ji posílit. Právě nízkoprahové denní centrum spolu s terénním programem patří mezi jednu z prvních služeb, s kterou přijde osoba bez domova do kontaktu, a která ji může motivovat ke změně životního stylu.

- V Olomouci je jen jedna služba Dům na půl cesty, ve Znojmě tato služba není poskytována vůbec. Domy na půl cesty jsou primárně určeny osobám, které opouštějí ústavní výchovu a nemají se kam vrátit. Absenci domu na půl cesty je ve Znojmě považuje autorka za velmi nepříznivou, jelikož se zde nachází několik dětských domovů a tato služba by byla jistě plně využita. Nejbližší dům na půl cesty je od Znojma vzdálen přibližně 40 km, což znamená, že osoba opouštějící ústavní výchovu, musí přetrhat všechny dosavadní sociální kontakty.

- Služba krizové pomoci pro osoby bez domova je v jednotlivých městech zastoupena jen jednou. Významně se však liší svojí kapacitou i přesto by bylo dobré tuto službu rozšířit anebo v případě města Znojma alespoň kapacitně navýšit.

- Kapacita služeb v přepočtu na 100 obyvatel města je ve Znojmě pro azylové domy o něco vyšší než v městě Olomouci. Město Olomouc má kapacitu nocleháren výrazně vyšší, stejně tak to platí i pro krizovou pomoc.

- Ve Znojmě je kapacita služeb na 100 osob bez domova u azylových domů téměř o 60 % vyšší než v Olomouci, u nocleháren je rozdíl 2 lůžek, u krizové pomoci je kapacita této služby v Olomouci téměř dvojnásobná. Autorka zastává názor, že buď by měla být zvýšena kapacita azylových domů v Olomouci anebo by měla být tato služba rozšířena o další zařízení. Jak je již uvedeno výše, kapacita krizové pomoci ve Znojmě je podle názoru autorky kritická a rozhodně by měla být navýšena.

8.2 Subjektivní pohled autorky

V teoretické části jsme si vymezili jednotlivé služby, které mohou osoby bez domova využívat (viz. kap. 4). V praktické části autorka zmapovala síť služeb pro osoby bez domova ve vybraných lokalitách. Po provedeném výzkumném šetření autorka zjistila, že síť služeb pro osoby bez domova má v některých místech trhliny. Za jednu z nich považuje například nepřítomnost nízkoprahového denního centra nebo domu na půl cesty. Překvapující také bylo, že město Olomouc, co se týče služeb pro osoby bez domova, je v závažnější situaci než město Znojmo, což je nejspíš způsobeno velikostí těchto lokalit.

U předkládané práce si autorka plně uvědomuje, že mohlo dojít k situaci, kdy nebyla některá z poskytovaných služeb zařazena do komparativního šetření. K této situaci mohlo dojít z důvodu, že nemá registrovanou sociální službu nebo, že není uvedena v katalogu neziskových organizací.

Dále také bylo v některých případech velmi obtížné zjistit s jistotou její cílovou skupinu, do výzkumného šetření však byly zařazeny jen ty služby, u kterých si byla autorka cílovou skupinou zcela jista.

Protože počet osob bez domova neustále stoupá, chtěla by autorka upozornit na nezastupitelnou roli, kterou zde hraje prevence sociálního vyloučení. Vždy je lepší nepříznivé situaci vedoucí k sociálnímu vyloučení předcházet než ji posléze řešit.

Závěr

Autorka by na závěr chtěla zmínit, že ji práce velmi obohatila. Dovedla ji k novým teoretickým poznatkům a napomohla jí s objasněním pro ni dosud neznámých pojmů. Autorka pevně věří a doufá, že v budoucnu bude moci nově získané poznatky uplatnit při dalším studiu popřípadě ve svém budoucím zaměstnání.

Při vypracovávání bakalářské práce pomohly autorce také cenné informace z oblasti etopedie, které autorka získala v průběhu tříletého studia na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Jak teoretická tak i praktická část bakalářské práce byla pro autorku velkým přínosem.

V návaznosti na tuto bakalářskou práci by bylo přínosné zpracovat podrobnější výzkumy, mapující situaci bezdomovectví v celé České republice. Užitečné by zcela jistě také bylo zmapovat vytíženost služeb pro osoby bez domova v jednotlivých ročních obdobích nebo rozmístění a činnost všech neziskových organizací na území České republiky.

Závěrem patří poděkování všem pracovníkům jednotlivých organizací, se kterými autorka spolupracovala, ať už telefonicky, osobně anebo za pomoci elektronické pošty.

Seznam bibliografických citací

Armáda spásy, 200?, Jak pomáháme lidem bez domova, [online], Armáda spásy, 200? [cit. 2015-03-05] dostupné z WWW: <<http://www.armadaspasy.cz/poradna/existencni-problemy/jak-pomahame-lidem-bez-domova>>

BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovectví v ČR: zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011, 200 s. ISBN 978-807-4144-417.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH. *Sociální práce na ulici: Streetwork*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 1999, 102 p. ISBN 80-723-9048-1.

Bezdomovectví v kontextu kriminality: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc u příležitosti 11. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc: [Olomouc, 14. listopadu 2012]. 1.vyd. Charita Olomouc. ISBN 978-80-905260-2-0.

Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti: rozšířený sborník z konference Charity Olomouc konané u příležitosti 10. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova: [Olomouc, 22. listopadu 2011]. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2012. 70 s. ISBN 978-80-905260-0-6.

FEANTSA, 2011, ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion, [online], FEANTSA, 2011, [cit. 2014-10-18] dostupné z WWW: <<http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en>>

Homelessness Australia, 2012, United Nations definition of homelessness, [online], Homelessness Australia, 2012, [cit. 2014-11-01] dostupné z WWW: <<http://www.homelessnessaustralia.org.au/index.php/about-homelessness/what-is-homelessness>>

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. [1. vyd.]. Praha: NADĚJE, 1996, 107 s. ISBN 80-902-2920-4.

"Jak se žije na ulici - zjevné bezdomovectví": sborník z konference: Olomouc, 30. listopadu 2010. Olomouc: Charita, 2011, 47 s. ISBN 978-80-254-8895-9.

Kancelář veřejného ochránce práv, 2014, Odborné sociální poradenství, [online], Veřejný ochránce práv OMBUDSMAN, 2014, [cit. 2015-02-28] dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/odborne-socialni-poradenstvi/>>

KREJČÍŘOVÁ, Olga a Ivana TREZNEROVÁ. *Malý lexikon sociálních služeb*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 85 s. ISBN 978-80-244-2754-6.

KREJČÍŘOVÁ, Olga a Ivana TREZNEROVÁ. *Sociální služby*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 105 s. ISBN 978-80-244-3692-0.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-802-6200-901.

MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 172 s. Studijní texty; sv. 6. Učebnice pro obor sociální práce; sv. 4. ISBN 80-86429-08-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Editor Alois Kříšťan. Praha: Portál, 2013b, 570 s. ISBN 978-802-6203-667.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013a, 395 s. ISBN 978-802-6202-134.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich, ed., KODYMOVÁ, Pavla, ed. a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 183 s. ISBN 978-807-3673-109.

MICHALÍK, Jan. *Poradenství uživatelům sociálních služeb*. 1. vyd. Olomouc: Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených - sekce vzdělávání, 2008, 142 s. ISBN 978-809-0365-827.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, *Pomoc v hmotné nouzi 2015*, [online], Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, [cit. 2015-03-20] dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5#d>>

MLČÁK, Zdeněk. *Emergentní psychologie a krizová intervence*. Vyd. 2. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011. 84 s. ISBN 978-80-7368-950-6.

LUDÍKOVÁ, Libuše, FINKOVÁ, Dita a STEJSKALOVÁ, Kateřina. *Teoretická východiska speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 106 s. Studijní opory. ISBN 978-80-244-3700-2.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-807-3871-000.

Příklady nejlepších praxe v boji proti bezdomovectví. Vyd. 1. [Praha]: FEANTSA, S.A.D., 2003. 87 s., [4] s. barev. obr. příl. ISBN 80-86451-05-4.

S.A.D. Sdružení azylových domů v ČR, 200?, Poslání a cíle S.A.D., [online], S.A.D. Sdružení azylových domů v ČR, 200?, [cit. 2015-03-05] dostupné z WWW: <<http://www.azylovedomy.cz/o-sdruzeni/>>

Sborník z konference "Zdravotnická péče a bezdomovectví": (obtíže, možnosti, cesty a výzvy) : Olomouc, 4. prosince 2008. 1. vyd. Olomouc: Charita Olomouc, 2008, 41 s. ISBN 978-80-254-3656-1.

Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference: Olomouc, prosinec 2009. Olomouc: Charita Olomouc, 2010, 44 s. ISBN 978-80-254-7561-4.

VÁGNEROVÁ, Marie, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, 339 s. ISBN 978-802-4622-095.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon 262/2006 Sb., zákoník práce.

Zákon 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů.

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Zákon 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bianka Hudcová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Tomalová
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Komplexnost služeb pro osoby bez domova
Název v angličtině:	The complex of services for the homeless people
Anotace práce:	Bakalářská práce se zaměřuje na otázku bezdomovectví. Zabývá se vymezením pojmu bezdomovectví, příčinami bezdomovectví, typologií osob bez domova, současnou situací bezdomovectví v ČR a systémem komplexních služeb pro osoby bez domova. Praktická část práce srovnává služby pro osoby bez domova poskytované ve městě Znojmo a ve městě Olomouci.
Klíčová slova:	Komplexní služby, osoba bez domova, sociální služby pro osoby bez domova, bezdomovectví, sociální vyloučení
Anotace v angličtině:	This thesis is focused on the issue of homelessness. It deals with the definition of homelessness, the causes of homelessness, the typology of homeless people, the current situation of homelessness in the Czech Republic and a system of comprehensive services for homeless people. The practical part compares services for homeless people provided in Znojmo with the services provided in Olomouc.
Klíčová slova v angličtině:	Complex services, homeless people, social service for homeless people, homelessness, social exclusion

Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	64
Jazyk práce:	Český jazyk